

Літературний музей Григорія Сковороди

Різник Л.Л.

Діяльнісний підхід в організації роботи шкільного музею

Коврай – 2023

Коврайський навчально-виховний комплекс
«Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. – дошкільний навчальний заклад»
імені Г.С. Сковороди
Гельмязівської сільської ради
Золотоніського району Черкаської області

Автор: Різник Людмила Леонідівна.0963287290

Категорія, звання: вчитель історії вищої категорії, вчитель-методист

Рецензент: Науковий консультант:

к.і.н., доцент, доцент Київського
кооперативного інституту бізнесу і права

Руденко Юлія Миколаївна

Анотація

У навчально-методичному посібнику вміщено методичні рекомендації щодо застосування діяльнісного підходу в організації роботи з учнями в шкільному Літературному музеї Григорія Сковороди в контексті музейної педагогіки.

Для вчителів, керівників гуртків, класних керівників, педагогів-організаторів, керівників музеїв.

Матеріали схвалено методичною радою Коврайського НВК ім. Г.С. Сковороди. Протокол від 19.10.2023, № 2.

Зміст

Вступ_____	5
Довідка-характеристика Літературного музею Григорія Сковороди с. Коврай виконавчого комітету Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області_____	6
Стратегія розвитку Літературного музею Григорія Сковороди села Коврай Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області на 2023-2027 р.р._____	15
Історія створення Літературного музею Григорія Сковороди_____	22
Інтерактивні форми роботи в Зразковому Літературному музеї Григорія Сковороди_____	24
Екскурсійний маршрут «Коврайський світ ГригоріяСковороди»_____	30
Сковорода – квест_____	37
Євроквест «Токай-Відень-Коврай»_____	41
Участь вчителів та учнів школи у Всеукраїнських наукових заходах до 300- річчя від дня народження Г. Сковороди_____	42
Робота обласної школи краєзнавців_____	42
Музейний марафон. Онлайн-лекторій до 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди «Г. С. Сковорода: Коврайський період життєтворчості»_____	43
Всеукраїнський конкурс екскурсоводів шкільних музеїв «Край, в якому я живу» _____	45
Всеукраїнська краєзнавча експедиція учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна»_____	45
XVI Всеукраїнська філософська історико-краєзнавча конференція учнівської молоді «Пізнайсебе, свій край, свій нарід»_____	46
Міжрегіональна педагогічна конференція до 300-річчя Г.С. Сковороди_____	47
Всеукраїнський науково-освітній онлайн-форум «Відлуння ідей Григорія Сковороди в сучасному освітньому й культурному просторі»_____	47
Віртуальний музей Г.С. Сковороди_____	48
Інтерактивна екскурсія в музеї Г. Сковороди_____	49
Колективний дослідницький проект_____	50

Літературний брейн-ринг	51
Піша хода «Земним шляхом до духовного»	54
Проект «Начальні двері до філософії Г. Сковороди»	54
Проектна діяльність	56
Сковородинська діброва	57
Конкурс на кращу презентацію «Життєвий і творчий шлях Г. Сковороди»	59
Участь у Всеукраїнському конкурсі філософсько-культурологічного есе	60
Флеш-моб «Свобода»	61
Фотоквест «Афоризми Г. Сковороди»	62
Акція SOS «Втрачена назавжди»	63
Літературний батл	65
Музейний гурток	67
Фестиваль «De libertate»	68
Постійнодіюча акція «Збережемо вертоград Г. Сковороди»	73
Гра «Знайди свого побратима»	74
Музейні уроки	76
Літературно-музична композиція	75
Науково-дослідна діяльність	77
Громадянська акція школярів України	86
Висновки	90
Список використаних джерел та літератури	91

Вступ

Реформування системи освіти, що здійснюється нині в нашій державі, ставить своєю метою формування свідомого громадянина, патріота, професіонала з такими особистісними якостями і рисами характеру як турбота про благо народу, сприяння утвердженню Української держави, готовність відстоювати її незалежність.

Особлива роль у формуванні цих громадянських якостей в учнівській молоді відводиться вихованню історією, зокрема при вивченні історії рідного краю, яка виконує важливі науково-пізнавальні та виховні функції. З огляду на це особливої актуальності набуває уміле використання вчителями в своїй роботі краєзнавчого матеріалу. Застосування різноманітних форм і методів організації навчально-виховного процесу. Пріоритетна роль при цьому має належати таким активним, ґрунтованим на демократичних засадах методам, які б спрямовували учнів на самостійний пошук істини, сприяли формуванню у них критичного мислення, ініціативи і творчості. Даючи учням навички дослідницької роботи, активізуючи їх творчу діяльність, шкільні музеї сприяють патріотичному вихованню підрастаючого покоління.

Музейна педагогіка – це інноваційна педагогічна технологія, яка базується на інтеграції суспільно-гуманітарних наук: історії, музеєзнавстві, мистецтвознавстві, природознавстві, культурознавстві, лінгвістиці, соціології, психології та сприяє розвитку творчих здібностей учнів. Це мережа, яка стримує бездуховність дитини, яка прагне через почуття «розворушити душу».

Пам'ять – сила. Завдяки історичній пам'яті людина стає особистістю, народ - державою. Педагогічний колектив Коврайського НВК Золотоніського району Черкаської області працює над збереженням історичної пам'яті нашого народу, використовуючи засоби краєзнавчої роботи. Жителі села Коврай називають себе нащадками видатного українського філософа Г. Сковороди, адже студент Києво-Могилянської академії провів тут шість років у ролі домашнього вчителя сина каврайського поміщика С. Томари. У коврайський період спалахнув поетичний талант Г.Сковороди, зароджувались його філософські погляди, формувалися педагогічні принципи навчання і виховання. На честь 250-річчя Г. Сковороди 3 грудня 1972 року в Коврайській школі було відкрито літературний музей філософа. Завдяки наполегливій краєзнавчій та організаційній роботі педагогічного та учнівського колективів створено Природничо-історичний комплекс Г. Сковороди, площа якого 14 га. Комплекс включає територію колишнього маєтку Томар (тут зараз знаходиться школа), Кравцеву гору, погріб Томар,

річку Кавраєць, погруддя Г. Сковороди, парк – пам'ятку садово-паркового мистецтва.

Протягом п'ятдесяти років роботи музей постійно поповнюється експонатами. Краєзнавцями зібрано 84 предмети декоративно-прикладного мистецтва, 72 предмети речових джерел, 17 предметів образотворчого мистецтва, 38 археологічних та 83 етнографічних знахідок. Відвідувачами музею подаровано більше ста книг. В архіві окремо виділено фонди, створені дослідниками життя і творчості Г. Сковороди.

Музей Сковороди став центром виховної роботи в школі.

Мета роботи полягає в поширенні досвіду організації музейних форм виховання учнівської молоді, актуалізації краєзнавчої тематики виховної роботи.

Завдання роботи:

- розкриття інноваційного досвіду роботи музею Г. Сковороди;
- використання значного виховного потенціалу вчення Г. Сковороди,
- показати можливості виховання громадянина-патріота на прикладі особистості Г. Сковороди;
- розкрити інтерактивні форми і методи роботи з учнями та відвідувачами музею Г. Сковороди.

Робота розрахована на педагогічних працівників – керівників туристичних, гуртків, керівників шкільних музеїв, педагогів-організаторів, вчителів філософії, історії, української мови та літератури, заступників директорів з виховної роботи.

ДОВІДКА-ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІТЕРАТУРНОГО МУЗЕЮ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ с. Коврай виконавчого комітету Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області

Назва музею: Літературний музей Григорія Сковороди с. Коврай виконавчого комітету Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області.

Адреса музею: 19722, вул. Центральна, 3, с. Коврай, Золотоніського району Черкаської області.

Керівництво музеєм: керівник Літературного музею Григорія Сковороди – вчитель історії вищої категорії, вчитель-методист Людмила Різник.

Профіль музею: Літературний музей Григорія Сковороди

Характеристика музею:

Літературний музей Григорія Сковороди створений у 1973 р. з нагоди 250-річчя від дня народження видатного українського поета, філософа, педагога, музиканта Г. Сковороди.

Експозиція музею естетично оформлена. В інвентарній книзі облікуються експонати. Забезпечено їх зберігання відповідно вимог. За 2 роки – 38 екскурсій, 23 виставки, 28 масових заходів, 68 учбових занять.

Технічне забезпечення: проектор, ноутбук, відеокамера.

Площа музею:

- Загальна 190 кв. м
- Експозиційна 100 кв. м
- Фондосховище 20 кв. м
- Конференцзал – 30 кв. м
- Виставковий зал – 40 кв. м

Фонди музею:

- Загальна кількість одиниць збереження – 481
- Кількість музейних предметів основного фонду – 452

Документація музею:

- Положення про Літературний музей Григорія Сковороди;
- Паспорт Літературного музею Григорія Сковороди;
- Акт обстеження Літературного музею Григорія Сковороди;
- Стратегія розвитку Літературного музею Григорія Сковороди;
- Тематико-експозиційний план;
- Інвентарна книга;
- Книга обліку екскурсій;
- Книга відгуків;
- Плани роботи Літературного музею Григорія Сковороди.

В умовах здійснення адміністративно-територіальної реформи робота щодо популяризації історико-культурної спадщини села, створення власного бренду є надзвичайно актуальною. Територіальна громада с. Коврай має значний потенціал стати відомим туристичним об'єктом. Робота музею щодо розробки цікавих та привабливих туристичних пропозицій триває. Рада музею має практичний досвід роботи з місцевою історико-культурною спадщиною, вдосконалює стратегію розвитку місцевої громади як туристичного об'єкту, поліпшує місцеве культурне середовище. Працює над реалізацією проєктів, спрямованих на розвиток сільської громади, сільського мікропідприємництва, яке зможе сприяти розвитку туризму в селі і створенню туристичної інфраструктури.

До роботи музею залучена учнівська молодь. Учні, члени шкільного історичного товариства, вчать створювати проєкти, засновані на особливостях місцевої історії, урізноманітнюють способи популяризації місцевої історії, розробляють бренд історичної спадщини як можливість капіталізації місцевого культурного середовища. Керівник музею започатковує нові музейні традиції, заходи із залученням сіл-сусідів, шкіл-сусідів.

Такі починання сприяють духовному та економічному розвитку членів місцевої громади, а головне – молоді, яка буде подавати ідеї, шукати можливості реалізації проєктів. Мета залучення молоді: усвідомлення особистістю цінності історично-культурної спадщини місцевої громади, необхідності її збереження чи відновлення; стимулювання інтересу та дбайливого ставлення до її зберігання; розвиток партнерства молоді та громадськості у справі охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

Тематичні розділи музею (експозиція в двох залах):

- С.Коврай у XVIII ст. Побут села;
- Дитинство Григорія Сковороди у Чорнухах;
- Навчання у Києво-Могилянській академії;
- Перебування в Петербурзі при дворі Єлизавети;
- Закордонна подорож Г. Сковороди;
- У степах переяславських. Викладання в Переяславському колегіумі;
- Коврайський період життя і творчості Г. Сковороди;
- Викладання в Харківському колегіумі;
- Мандрівні дороги Харківщиною;
- Останній прихисток – село Пан-Іванівка;
- Сковородиніада;
- У бронзі і в граніті. Пам'ятники в Україні та за кордоном;
- Автографи Г. Сковороди;
- Картинна галерея. Образ Г. Сковороди в творчості українських художників;
- Г. Сковорода в українському кінематографі.

Одна музейна кімната – особиста кімната Г. Сковороди. У такій кімнаті він проживав в родині Томар. Стіл і лава – прості, необхідні для побуту речі. На столі – копії рукописів Г. Сковороди, вічна супутниця – Біблія. Біля столу – Г. Сковорода з учнем Василем.

У музеї є виставковий зал. Тут організовуються виставки художників села В. Кравченко та І. Чижики, учнів та вчителів школи. У листопаді 2020 р.

проводилась виставка вишитих картин жителів села, в 2021 р. – виставка сучасних рушників. З нагоди 300-річчя Г. Сковороди вихователь дитячого садка Т. Теницька демонструвала власні роботи з вишивки бісером.

Конференцзал музею завжди гостинно зустрічає шанувальників Г. Сковороди. У 2018–2023 рр. тут були проведені заходи для батьківської та педагогічної громадськості села та територіальної громади. Заходи спрямовані на обмін думками, методами, прийомами морально-світоглядного, природо-культуровідповідного вчення славетного філософа, педагога Г. Сковороди щодо впровадження їх в освітній процес системи української освіти.

У конференцзалі оформлено виставку подарунків музею: картини, вишивка, малюнки, твори декоративно-ужиткового мистецтва.

Створено галерею героїв байок Г. Сковороди. Галерея героїв байок Г. Сковороди – виставка-експозиція власноруч виготовлених лялькових персонажів різними техніками виконання: вироби із солоного тіста, вироби із сентипону, глиняні вироби, хутрові вироби, паперопластика. Герої байок розміщені попарно, відповідно змісту байок. Учні-екскурсоводи самі озвучують персонажів під час екскурсії, або пропонують аудіозапис байки. Біля кожної пари героїв стоїть табличка, на якій зазначена мораль (сила) байки. Галерея служить наочним матеріалом на уроках мудрості, уроках доброти. Байки мають значний виховний потенціал. Кожне слово персонажа байки не мовлене даремно – в ньому глибокий зміст і висока мораль. Вчителі під час музейних уроків пропонують учням різноманітні вправи, спираючись на галерею персонажів.

На базі музею впроваджується проєкт «Начальні двері до філософії Г. Сковороди». Мета проєкту: донести до учнів основи філософії Г. Сковороди; переконати учнів у актуальності та необхідності засвоєння вічних істин, народної мудрості, яка є досвідом багатьох поколінь; спонукати дітей обрати афоризми Г. Сковороди, які б стали життєвим кредо чи правилом, супутником протягом всього життя; сформувати в учнів особисті уявлення про загальнолюдські цінності – добро, любов та щастя. Завдання: створення філософсько-розвиваючого середовища.

Реалізувати проєкт щодо створення філософсько-освітнього середовища надихнули учнівські роботи з образотворчого мистецтва за творчістю Г. Сковороди. Було проведено конкурс на кращий куточок «Світ Г. Сковороди». Серія банерів «Г. Сковорода у пошуках щастя» змушує зупинитися кожного, замислитися над тим, для чого прийшов у цей світ, що вважати щастям.

Гостей закладу радо зустрічає лелека – особливо розумний і родинний птах-символ. Лелека – образ української людини – ідеал вихованості. Він – головний герой притчі Г.Сковороди «Благодарний Еродій». На подвір'ї школи виросла альтанка. Це місце, де за переказами старожилів Г. Сковорода проводив уроки для свого вихованця Василя. Тепер тут вчителі проводять уроки мудрості. Афоризми, висічені на дереві, стають супутниками дітей на все життя.

Тематичні екскурсії в музеї:

- Коврайський світ Г. Сковороди;
- Сад божественних пісень;
- Г. Сковорода – Великий українець;
- Г. Сковорода – перший український філософ;
- Г. Сковорода – поет, музикант;
- С. Коврай у XVIII ст. Побут села;
- Втрачена назавжди. Троїцька церква;
- Родина Томар;
- С. Нехорошев та його усно-історичні оповідання.

Літературний музей Григорія Сковороди у 2017 р. долучився до Сковородинських навчань «Пізнай себе» у рамках Програми Всеукраїнських Сковородинських навчань, які запроваджені для належної підготовки до гідного відзначення на всеукраїнському й міжнародному рівнях у 2022 р. 300-річного ювілею великого українського мислителя-мудреця, педагога Г. Сковороди. Сковородинські навчання спрямовані на обмін думками, методами, прийомами морально-світоглядного, природо-культуровідповідного вчення славетного філософа, педагога Г. Сковороди щодо впровадження їх в освітній процес системи української освіти.

2 жовтня 2015 р., 3 жовтня 2017 р., 3 жовтня 2019 р. на базі музею відбувалися Міжнародні конференції «Сковородинівські студії», організовані за підтримки Міністерства освіти і науки України, Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України, Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, Національної асоціації українознавців, Центру Сковородинознавства Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету.

З метою популяризації діяльності Літературного музею Григорія Сковороди, привернення уваги до постаті філософа, керівник музею взяла участь у міжнародних, всеукраїнських та обласних наукових заходах та опублікувала праці:

- Різник Ю.М., Різник Л.Л. Історія виникнення та походження назви вулиць та кутків села Коврай Золотоніського району / Залізнякові читання: матеріали Третьої наук. краєзн. конф., с. Медведівка, 21 жовтня 2011 р. / Голов. упр. освіти й науки Черкаської ОДА, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, Східноєвропейський ун-т економіки. – Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2011. – С. 226-227.
- Різник Л.Л. Виховання громадянина-патріота на прикладі Великого українця Григорія Савовича Сковороди. – Черкаси: Видавництво ЧОПОПП, 2015. – 207 с.
- Різник Л.Л. Інноваційні проекти у процесі виховання творчої особистості та вихованні громадянина-патріота: Методичний посібник. – Черкаси: Видавництво ЧОПОПП, 2017. – 243 с.
- Різник Л.Л. Творчість С.С. Нехорошева у наукових дослідженнях учнів Коврайського НВК ім. Григорія Сковороди // II науково-краєзнавчі Сорокопудівські читання «Історія Канівщини в контексті історії України» (м. Канів, 5 жовтня 2017 р.) – *подано до друку*.
- Різник Л.Л. Використання філософсько-педагогічних ідей Г. Сковороди у викладанні правознавства // Міжнародні Сковородинівські читання. – Переяслав – Чорнухи, 5-7 жовтня 2017.
- Різник Л.Л. Школа цінностей як модель дослідно-експериментального закладу // Міжнародна науково-практична конференція «Морально-світоглядне природовідповідне й культуровідповідне вчення Г.С. Сковороди в сьогоденні». – 2017.
- Різник Л.Л. Шкільний музей – освітньо-культурний центр територіальної громади // Науково-практична конференція [«Музейництво на Черкащині: історія та перспективи»](#). – Черкаси, 2017.
- Різник Л., Різник Ю. Село Каврай у XVIII столітті: [с. Коврай Золотоніс. р-н]// Краєзнавство Черкащини: [зб.]. / Черкас. обл. орг. Національної спілки краєзнавців України; [упоряд.: В.М. Мельниченко та ін]. – Черкаси, 2018. – № 12. – С. 150-160.
- Різник Л.Л. Інтерактивні форми роботи в шкільному музеї // Всеукраїнська науково-практична конференція «Перспективні напрямки розвитку музейної справи та музеєзнавства в контексті європеїзації української гуманітаристики». – 2018.
- Різник Л.Л. Діяльність Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди в рамках Великого проекту «Григорій Сковорода – 300» // Науково-практичний інтернет-семінар «Педагогічні ідеї Г.С. Сковороди у призмі викликів сучасності». – Черкаси, 2019.

URL:<https://drive.google.com/drive/folders/14Glju3dGsQrFuSGIC7zJbnr7MdTCBx8R>

- Руденко Ю.М., Різник Л.Л. З досвіду організації проведення Всеукраїнських Сковородинських навчань «Пізнай себе» / Актуальність ідей Григорія Сковороди в контексті культурно-освітніх викликів XXI століття: зб. матеріалів Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (Переяслав, 25 березня 2022 р.). – Переяслав, 2022. – С. 75-79.
- Різник Л.Л. Коврайський світ Григорія Сковороди // Вісник Золотоніщини. – 2022. – С.3

Активно діє шкільне історичне наукове товариство «Дзвін». Тематика науково-дослідних робіт У 2020-2023 рр.:

- Гарасюта А., учениця 10 класу: «Коврайські вершини творчості Григорія Сковороди»;
- Омелян І., учениця 11 класу: «Концепція «сродної праці» у філософській спадщині Г. Сковороди»;
- Цокур Р., учениця 10 класу: «Педагогічні ідеї Г. Сковороди в епістолярній спадщині»;
- Марченко В., учениця 9 класу: «С. Коврай у XVIII столітті– портрет епохи Г. Сковороди»;
- Ансімова К., учениця 10 класу: «Історія створення Літературного музею Григорія Сковороди».

У межах Всеукраїнського музейного марафону до 300-річчя з дня народження Г. Сковороди 12 липня 2022 р. керівник музею Л. Різник та екскурсоводи (Д. Горошко, С. Скворцова) взяли в онлайн-лекторії «Г. Сковорода: Коврайський період життєтворчості», організаторами якого виступили КПНЗ «Київська Мала академія наук учнівської молоді», Департамент освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради, Національна академія педагогічних наук України, Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Коврайський НВК імені Г.С. Сковороди Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області, Літературний музей Григорія Сковороди, Національна спілка краєзнавців України.

З метою вивчення та популяризації філософських ідей Г. Сковороди, його педагогічної та літературної спадщини; залучення учнівської молоді до науково-дослідницької роботи з питань філософії, історії, краєзнавства; сприяння розвитку творчої особистості вихованців Літературний музей Григорія Сковороди в 2022 р. взяв участь у Всеукраїнській краєзнавчій акції учнівської молоді «Шляхами мандрів Григорія Сковороди». Екскурсовод

музею А. Томощук підготувала розробку туристсько-краєзнавчого маршруту «Коврайський світ Г. Сковороди». Учениця 9 класу В. Марченко у жовтні 2022 р. взяла участь у Всеукраїнській філософській історико-краєзнавчій конференції учнівської молоді «Пізнай себе, свій рід, свій нарід».

Діяльність музею висвітлена на науково-освітньому веб-порталі «Григорій Сковорода» <https://s.3k.group/>, Віртуальному Літературному музеї Григорія Сковороди.

У межах співпраці між закладом освіти та фондом М. Томенка «Рідна країна» проведено низку заходів до 300-річчя від дня народження Г. Сковороди. Поновлено зелені насадження в Сковородинівській діброві. У тісній взаємодії з фондом та Національним заповідником «Переяслав» у 2021 р. видано збірку рукописів С. Нехорошева «Коврайський період життя і творчості Г. Сковороди: усно-історичні оповідання» (упорядник Ю. Руденко). Оригінали рукописів зберігаються в Літературному музеї Григорія Сковороди. Між Коврайським навчально-виховним комплексом та Переяславським університетом імені Г.С. Сковороди ще з 2002 р. склалися ділові відносини з питання організації вшанування пам'яті Г. Сковороди та відзначення ювілейних дат філософа. У 2008 р. було укладено угоду про співробітництво в науково-методичній роботі з Центром Сковородиознавства (з 2022 р. керівник Н. Юхименко). Вчитель української мови та літератури В. Опалінська та директор школи Л. Різнюк долучилися до створення навчально-методичного посібника «Вивчення творчості Г. Сковороди в загальноосвітніх навчальних закладах, ліцєях, гімназіях». Успішним став спільний проєкт – створення колективної монографії «Вічно сучасний» та збірника «Поетичний славень». Сьогодні чітко окреслилися і урізноманітнилися напрямки спільної діяльності: обмін досвідом та інформацією, науково-методична та виховна робота. Учні школи взяли участь у щорічному конкурсі науково-дослідних робіт до дня народження Г. Сковороди. Викладачі університету проводять майстер-класи з живопису, виготовлення творів декоративно-ужиткового мистецтва, основ науково-дослідної діяльності (17.04.2021 р., 28.10.2021 р.). У межах співпраці вчителі закладу освіти Л. Малимон, В. Опалінська взяли участь у Міжнародній конференції «XXI Сковородинівські читання» 6–7 жовтня 2022 р. з роботою «Впровадження інноваційних технологій в освітній процес Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди». Вчителі презентували створений сайт «Шлях пізнання мудрості Григорія Сковороди» <https://sites.google.com/view/scovorodakovraj/>

Актуальною для учасників освітнього процесу Коврайського навчально-виховного комплексу імені Г. Сковороди є участь у Великому проєкті «Григорій Сковорода – 300». Особлива увага у Проєкті приділяється

вихованню патріотизму на духовно-моральному підґрунті соборної України. У ході реалізації Проєкту педагоги закладу вдосконалюють виховну систему, впроваджують інноваційні технології, розробляють методичні рекомендації щодо впровадження ідей Г. Сковороди в освітній процес. Продовжується дослідно-експериментальна робота на базі шкільного музею Коврайського НВК імені Г. Сковороди з проблеми «Втілення філософсько-педагогічних ідей Г. Сковороди в освітній процес засобами педагогіки практичної дії».

Для науково-методичного забезпечення освітнього процесу в умовах дослідно-експериментальної роботи в школі створено творчі групи відповідно сфер діяльності закладу. Членами творчих груп розроблено авторські освітньо-виховні програми для реалізації мети експерименту.

Відповідно до мети і завдань експерименту педагогічним колективом розроблено модель загальноосвітнього навчального закладу як школи цінностей та філософського сприйняття світу. (<https://docs.google.com/presentation/d/1mWgnYxzfGoexh0MO9kapXNR6XLRaTXsG/edit>). Розроблена модель визначає сфери діяльності учасників освітнього процесу та засоби досягнення мети: форми освітньої роботи та позакласного виховання. У школі реалізуються проєкти та програми, направлені на створення творчого освітньо-виховного середовища.

Таким чином, практична реалізація Проєкту «Григорій Сковорода – 300» послідовно й результативно сприяє розбудові Незалежної України XXI ст., як зразка щасливої і висококреативної держави інноваційної моделі сталого розвитку, орієнтованої на серце людини на основі віри та моралі.

З метою поширення досвіду роботи Літературного музею Григорія Сковороди *розроблено посібники:*

- «Створення ефективних інноваційних засобів навчання, проєктів і програм для впровадження в роботу ЗНЗ» (Диплом лауреата I ступеня. «Інноватика в освіті – 2014»);
- «Виховання громадянина-патріота на прикладі Великого Українця Г. Сковороди» (Переможець обласного конкурсу навчально-методичних посібників, 2015 р.);
- «Міжнародне співробітництво як напрям діяльності дослідно-експериментального загальноосвітнього навчального закладу (Диплом лауреата I ступеня. «Інноватика в освіті – 2016»);
- «Школа цінностей та філософського сприйняття світу як модель дослідно-експериментального закладу» (Переможець виставки «Освіта Черкащини – 2016», VIII Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій, 2016 р.);

- «Інтерактивні форми роботи в Літературному музеї Григорія Сковороди» (Диплом I ступеня. Переможець обласного конкурсу навчально-методичних посібників, 2018 р.);
- «Впровадження філософсько-педагогічних ідей Г. Сковороди в освітній процес» (Диплом лауреата I ступеня. «Інноватика в освіті –2022»).

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ
ЛІТЕРАТУРНОГО МУЗЕЮ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
села Коврай Гельмязівської сільської ради Золотоніського району
Черкаської області
на 2023-2027 р.р.**

Місія

Доносимо розуміння «сродної праці» та щастя.

Вчимо жити за Г. Сковородою і досягати мети.

Музейний простір – це простір, де історія оживає.

Розвиток подієвого туризму, актуалізація минулого і формування майбутнього.

Візія

Літературний музей Григорія Сковороди містить низку пам'яток пов'язаних із життям та діяльністю великого українського філософа, поета, просвітителя Г. Сковороди. У музеї зібрані експонати, що висвітлюють життя і творчість просвітителя, історію вивчення і вшанування його в Україні й у світі. Музей викликає постійну зацікавленість культурної громадськості, є місцем проведення масових культурно-мистецьких та наукових заходів.

Музей відіграє важливу роль у культурно-просвітницькому житті регіону, району та села, є важливим туристичним пунктом, без якого не мислиться культурно-історичний напрям туристичної галузі Черкащини. Зростаючий попит на відпочинок у сільській місцевості, екологічно чисті території, багаті на рекреаційні ресурси, наявність вільних трудових ресурсів, доступність цін, традиційна гостинність населення, унікальна етнографічна спадщина — ті цінності, які творять передумови для створення туристичного кластера на основі музею.

Стратегія розвитку музею передбачає поширення знань про Г. Сковороду, залучення до музею широкого загалу відвідувачів; забезпечення повноцінного функціонування музею як наукового та культурно-просвітницького закладу, подальший розвиток як осередку культурно-

мистецького життя, піднесення рівня його роботи відповідно до сучасних вимог.

Стратегічні цілі

- формувати музей, зорієнтований на відвідувача, який пропонує різноманітний освітній досвід для різних цільових аудиторій, зокрема:
- розширення сфери діяльності шляхом розробки нових додаткових послуг (розважальних, інформаційних освітніх тощо);
- створення креативного музейного продукту, формування лінійки бренду, створення оригінальної сувенірної продукції;
- еволюція головних музейних засад – від збереження колекцій до подання інформації та освітньої діяльності, від пасивного споглядання до безпосередньої участі;
- втілення розробок новітніх музейних послуг у практику;
- збільшити кількість відвідувачів, розширити аудиторію музею;
- втілити програму з розширення експозиційних площ, оновити постійну експозицію;
- втілювати міжнародну програму «Сковорода – 300»;
- інтеграція маркетингових програм із суміжними організаціями та установами (туристичні агенції, компанії з надання послуг перевезення та ін.)
- зробити музей центром дослідження творчості й життя Г. Сковороди, продовжити співпрацю із науковими інституціями, вищими навчальними закладами;
- поповнити колекцію музею та створити умови доступу для дослідників;
- вдосконалити інфраструктуру;
- набуття статусу Заповідника Природничо-історичному комплексу Григорія Сковороди;
- набуття звання «Народний» Літературному музею Григорія Сковороди.

Експозиція та виставковий простір

Експозиція

Постійна експозиція музею, була створена у 1973 р., реекспозиція 2012 р. роках.

Музейна колекція

Наукове комплектування музейних фондів та забезпечення доступу до предметів є важливим елементом стратегічного плану. Передбачається систематичне та цілеспрямоване комплектування музейних фондів.

Впровадження ІТ-технологій з обліку музейних фондів. Одним з пріоритетних завдань є забезпечення онлайн доступу до інформації про колекцію музею, що дозволить розширити аудиторію музею.

Відкрити музейні фонди для усіх, хто може допомогти створити новий сучасний контент, розширити інтелектуальний вплив колекції.

Важливо встановити стратегічну співпрацю із музеями-партнерами. Це дозволить здійснювати обмін набутим досвідом роботи, підняти рівень професійності, здійснювати обмін музейними предметами та організовувати виставки.

Зокрема, Літературний музей Григорія Сковороди може бути партнером літературних та літературно-меморіальних музеїв України, діяльність яких присвячена життєвому і творчому шляху Г. Сковороди.

На сьогодні важливим є оновлення та приведення фондового приміщення до вимог, які висуваються до музейних закладів. За проектом відродження пам'ятки архітектури XVIII століття – погреб Томар, має відповідати сучасним нормам охорони та збереження культурної спадщини — державного музейного фонду України.

Поза всяким сумнівом, одними з першочергових заходів мають бути такі:

- забезпечення музею сучасними вимірювальними приладами (термометри, психометри, гігromетри тощо) для дотримання умов зберігання фондів;
- встановлення системи кондиціонування у фондових та експозиційних приміщеннях;
- закупівля обладнання, необхідного для пересувних та стаціонарних виставок (вітрини, стелажі, переносні опори).

Розвиток інфраструктури

Відновлення садово-паркового ансамблю пам'ятки місцевого значення – Природничо-історичного комплексу Г. Сковороди:

- виготовлення проекту розвитку території музею (в тому числі, проект ландшафтного дизайну території парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва);
- охорона 300-літньої груші, під якою любив працювати і відпочивати Григорій Сковорода, – пам'ятки історії та культури;
- капітальний ремонт системи освітлення парку;
- очисні роботи на річці Кавраєць, яка протікає територією Природничо-історичного комплексу Г. Сковороди ;

- благоустрій території, прилеглої до музею.

Розвиток туристично-рекреаційної зони та розвиток зеленого туризму

У Літературному музеї Григорія Сковороди є туристично-рекреаційна зона, де можуть відпочити мандрівники. Однак необхідним є подальше облаштування та формування зручних умов для різних категорій відвідувачів:

- музейна кав'ярня;
- місце для кемпінга;
- автостоянка;
- велостоянка;
- дитячий майданчик.

У 2022 році було закладено основи куточку релаксації та фітотерапії «Дари Кравцевої гори», за проектом якого передбачено створення зони релаксації; створення комфортної зони для проведення тренінгів та інтерактивних програм open-air; формування здорового способу життя та пропаганда екологічних знань; створення лікувально-профілактичної зони ароматерапії (терапевтичний сад); збільшення естетичної привабливості території.

Розвиток зеленого туризму неможливий без об'єднання зусиль працівників культури та місцевого самоврядування. Розвиток музею закономірно сприяє розвитку інфраструктури населеного пункту.

Актуальним є капітальний ремонт дорожнього покриття за маршрутами Гельмязів – Коврай, Золотоноша-Коврай.

Музейний продукт формування бренду музею

У 2022 році розпочато створення лінійку бренду «Варсава», спрямованого на розширення впізнаваності образу Г. Сковороди, актуалізацію тих філософських ідей, які є актуальними сьогодні, а також на формування сприйняття постаті і учення Сковороди в цілком сучасному руслі.

Окрім створення оригінальної сувенірної продукції (див. п. Музейна крамниця), необхідне створення і запровадження бренд-буку, медіа-супровід та формування стійкого позитивного сприйняття цільовою аудиторією.

Туристичні маршрути

Створення туристичного маршруту «Коврайський світ Григорія Сковороди», а також міжрегіональних маршрутів «Стежками Сковороди» розвиватиме пішохідний і велотуризм. Окрім того, важливим є включення Літературно-меморіального музею Григорія Сковороди до всеукраїнської туристичної мережі, розміщення інформації на загальнонаціональних ресурсах.

Створення туристичного маршруту «Стежками Г. Сковороди» дозволить поєднати і дати імпульс для розвитку інфраструктури селищ Гельмязівської об'єднаної територіальної громади.

Освітні ресурси

У музеї необхідне створення умов для прийому дітей дошкільного віку з батьками або вихователями та проведення для них спеціальних занять.

Літературний музей Григорія Сковороди традиційно відвідують групи школярів і студентів, більшість із яких – у складі організованих туристичних груп. Музей має залучити до музею молоде покоління, використовуючи сучасні технології і пропонуючи такий підхід, щоб молодь зрозуміла цінність музейного продукту.

На сьогодні важливим є формування пропозиції освітніх програм.

Необхідно формувати діалогічну модель взаємодії із відвідувачами та привнести в роботу елементи гри.

Наукові дослідження

У музеї щорічно проводяться наукові конференції. Проведення цих конференцій, впливає на рівень дослідницького інтересу до філософії та літературної спадщини українського першорозума.

Посилення наукового потенціалу музею вбачається посередництвом співпраці та взаємодії із науковими установами та громадськими організаціями, залученням до роботи кращих науковців.

Упродовж 2023-2027 рр. необхідно організувати роботу науково-методичної ради музею таким чином, щоб була можливість залучити висококваліфікованих науковців, які будуть контролювати дослідження в музеї і залучати до цієї роботи більше число студентів з університетів, партнерів наукових програм музею.

Важлива підтримка наукових конференцій, проведення семінарів та тренінгів.

Онлайн ресурси

Інтернет надає можливість охопити нову аудиторію.

Сайт на сьогодні не відповідає останнім тенденціям інтернет-навігації та динаміці. Необхідним є осучаснення дизайну, формування безперешкодного доступу до інформаційних ресурсів музею з мобільних приладів.

Стратегічно важливим є подальше запровадження і розширення використання QR-кодів в музейному етикетажі та навігації музейною територією.

Персонал

Потребує навчання працівників музею новітнім формам роботи. Враховуючи досвід кожного спеціаліста – куратора, реставратора, фандрайзера, можна визначити потенційні області інновацій: цифрові технології, наукові дослідження із виходом на створення нових музейних експозицій і виставок, а також наукових видань і інтернет-ресурсів.

Музей – це місце для безперервного навчання, де музейні працівники мають постійно підвищувати свою кваліфікацію. Музейники мають розбиратися не лише в колекціях, але й у публіці, яка приходить до музею. Місцеві музеї повинні докласти всіх зусиль, аби бути частиною своєї громади. Вони мають бути перехрестям культури для цієї спільноти».

Музей ХХІ століття – це науково-дослідний центр, який сприяє підвищенню рівня освіченості населення, гуманізації суспільства, використовує широкий спектр інноваційних методів подання інформації. Зміна парадигми музейної роботи вимагає вирішення кадрових питань шляхом введення штатного працівника.

Музейна крамниця

Музейний сувенір є дієвим інструментом промоції музеїв. Виготовлення і реалізація оригінальної сувенірної продукції, яка розроблена на базі фондової колекції музею, а також із врахуванням освітніх програм музею, сприятиме популяризації музею.

Створення музейної крамниці

Створення оригінальних музейних сувенірів:

- бренд «Мандрівник за знаннями»: блокнот, олівець-мандрівець, еко-торба, ключниця, туристична подушка та інші продукти для мандрівників);
- оригінальні магніти;
- настільні ігри, створені за мотивами життя і творчості Г. Сковороди;
- візитівок.

Розвиток подієвого туризму

Розвиток фестивального руху на території Літературного музею Григорія Сковороди» – це важлива запорука постійного інтересу до музею, засіб усталити традицію повторних приїздів до музею.

Так, зокрема, необхідно підтримувати традицію фольклорних свят, які традиційно викликають значне зацікавлення у цільової аудиторії музею. Зокрема, це стосується запровадження проведення фестивалю «Сковородинська осінь».

Окреме місце посідають мистецькі фестивалі та творчі програми, метою яких є:

- актуалізація постаті й творчості Г. Сковороди; привернення уваги широкої громадськості до української літературної класики, культурної ролі Черкащини у розвитку української літератури;
- стимулювання творчих проєктів, присвячених Г. Сковороді, а також актуалізація ваги творчої сили та високорозвиненої духовності;
- сприяння розвитку фестивального та зеленого туризму.

Зокрема, це стосується таких заходів:

- Літературно-мистецький фестиваль «De libertate» (грудень);
- Учнівська наукова конференція «Пізнай свій край»;
- Музичний фестиваль «Грицева сопілка».

Упродовж 2023-2027 років необхідне запровадження програми «Вихідні зі Сковородою» шляхом укладання угод з туристичними фірмами, які працюють за проєктом «Туризм одного дня».

Актуальності набувають спеціальні програми для дітей та розвитку дитячої творчості. Це сприятиме:

- підвищенню рівня культурної освіченості та розширення уявлення про сучасне українське мистецтво відвідувачів музею;
- створенню інноваційного культурного продукту та творчої платформи для втілення мистецьких проєктів у дитячій аудиторії;
- створення арт-об'єктів на території музею Г. Сковороди;
- підвищення інтересу громадськості до Літературного музею Григорія Сковороди, інших пам'яток, пов'язаних з його ім'ям, що сприятиме різнобічному ознайомленню мешканців Черкащини та гостей області із своїм минулим, культурно-естетичному та художньо-мистецькому вихованню молоді, формуванню патріотичних цінностей та виховання відчуття співпричетності до творення культури.

У рамках державних екологічних програм актуальними є акції «Збережемо вертоград Г. Сковороди», «Жива вода» і розширення та облаштування рекреаційної зони.

Очікуваний результат реалізації програми:

- втілення стратегії сприятиме піднесенню культурного рівня населення України, розвитку літератури, мистецтва, науки. Збільшення відвідування музею та його масових заходів поліпшить соціально-економічне становище с.Коврай.
- Буде покращений екологічний стан місцевості завдяки збереженню садово-паркового ансамблю.

АнсімоваКаріна
учениця 9 класу
Коврайського НВК
імені Г.С. Сковороди

Історія створення Літературного музею Григорія Сковороди

Актуальність роботи полягає у важливості для місцевої громади процесу національного та духовного відродження. Мета: дослідити історію створення Літературного музею Г. Сковороди. Завдання: ознайомитись з наявною літературною і джерельною базою; провести фотографування об'єктів, опитування очевидців; визначити роль учасників освітнього процесу та місцевої громади у створенні музею; презентувати дослідження в місцевій громаді.

Жителі села Коврай називають себе нащадками першого українського філософа, педагога і поета Г. Сковороди. Адже тут, у Ковраї в 1753-59 роках Г. Сковорода навчавсина поміщика С. Томари. Тут було закладено основи філософського бачення Г. Сковороди, тут зароджувалися педагогічні ідеї, написані вірші «Саду божественних пісень». Почесті і слава великому мудрецю прийшли на коврайську землю в 1972 році, коли все людство відзначало 250 років з дня його народження. В селі є багато історичних місць, пов'язаних з ім'ям філософа, а саме: Кравцева гора, річка Кавраєць, колишній панський маєток. В 1972 році за постановою ЮНЕСКО вся світова громадськість відзначала 250-річчя з дня народження Г. Сковороди. Йдучи назустріч ювілею, вчителі Коврайської восьмирічної школи підняли

клопотання про відкриття в селі музею філософа. В 1970 році наказом директора по школі створюється комісія по підготовці до відзначення цієї знаменної дати. На засіданні виконкому сільської ради приймаються заходи по відзначенню ювілею. Відповідно виходять постанови районної і обласної рад депутатів трудящих «Про вшанування пам'яті філософа, поета-демократа Григорія Савича Сковороди» [1, с. 31].

Директор школи Ю. Чудінович проводить організаційну роботу по підготовці відзначення ювілею.

На розгляд виконкому сільської Ради директором школи подано пропозицію про підготовку до відзначення ювілею, а до Золотоніського райво довідку з характеристикою Коврайської восьмирічної школи з проханням присвоїти школі ім'я Г. Сковороди.

Питання вшанування пам'яті Г. Сковороди обговорювалось на виконкомі обласної Ради депутатів трудящих, на засіданні комітету обласної організації українського товариства охорони пам'ятників історії та культури.

У вересні 1972 року вчителями школи була накреслена схема місць перебування Г. Сковороди в селі Коврай. Виготовлено фотографії сквородинівських місць, які згодом були розміщені на стендах кімнати-музею. Наказом по школі № 34 від 10 вересня 1972 року створено раду музею.

Директором музею призначено вчительку української мови та літератури Є. Хроль.

Значну роботу провела шкільна бібліотека. Було обладнано виставку книг про Г. Сковороду, тут проводилися щоденні бесіди з читачами. 27 листопада 1972 року в актовому залі школи бібліотекарем В. Чернявською проведено читацьку конференцію на тему: «Г. Сковорода – великий філософ, поет, просвітитель, гуманіст» [2, 44].

2 грудня 1972 року в селі Коврай на Кравцевій горі, улюбленому місці відпочинку Г. Сковороди, було закладено парк на честь 250-річного ювілею. На цьому місці написав поет твори, які увійшли до збірки «Сад божественних пісень» [2, 44].

3 грудня 1972 року у приміщенні сільського клубу села Коврай відбувся урочистий вечір, присвячений 250-річчю з дня народження Г. Сковороди. На святкування були запрошені представники Республіканського комітету по відзначенню ювілею, завідувачий Золотоніським відділом освіти Клименко В.Ф., делегація представників Черкаського обласного та Золотоніського районного історико-краєзнавчих музеїв. Директор Золотоніського краєзнавчого музею М. Пономаренко

прочитав доповідь «Значення коврайського періоду в житті і творчості Г. Сковороди». Учні старших класів виконали літературно-музичну композицію «Живий у пам'яті філософ».

Найбільш вагомий внесок у обладнання музею зробив колгосп «Слава». У Черкаському художньому фонді було закуплено десять стендів, які оформив художник В. Сірий, великий портрет Г. Сковороди і дві картини про минуле і сучасне села Коврай. Відчутну допомогу отримали від Золотоніського райво і Черкаської організації охорони пам'ятників історії та культури [2, 38].

Директор Золотоніського краєзнавчого музею М. Пономаренко допоміг у підборі матеріалів для оформлення експозицій.

С. Нехорошев, відомий на Черкащині фольклорист, подарував для музею рукописні зшитки. В них – найбільш цінні матеріали про перебування Г. Сковороди в Ковраї. Це спогади жителів села, легенди, перекази, власні дослідження, які С. Нехорошев зібрав у 1922 році.

Відкриття кімнати-музею відбулося 28 травня 1973 року. В цей день учні школи провели першу екскурсію. В кінці 1973 року кімнаті-музею було видано перший Паспорт [1, 32].

Таким чином, дослідивши процес створення Літературного музею Григорія Сковороди, можна зробити висновок про значний внесок місцевих жителів та учасників освітнього процесу у відродження національної культури, духовності, формування інтересу до постаті Великого Українця – Г. Сковороди. Я провела пошукову діяльність і таким чином зробила свій особистий внесок у музейну справу.

Інтерактивні форми роботи в Зразковому Літературному музеї Г.С. Сковороди

Коврайський НВК імені Г.С. Сковороди Золотоніської районної ради спроможний здійснювати інноваційну діяльність заради оновлення підходів до організації навчально-виховного процесу у відповідності до вимог часу. Педагогічний колектив школи на чолі з адміністрацією визначив декілька векторів розвитку навчального закладу. Один із них полягає в проведенні дослідно-експериментальної роботи з проблеми «Втілення філософсько-педагогічних ідей Г. Сковороди в навчально-виховний процес засобами педагогіки практичної дії». В закладі успішно впроваджується музейна педагогіка. Літературний музей Григорія Сковороди зареєстрований при

Головному управлінні освіти і науки Черкаської облдержадміністрації Свідоцтво №2362, 21 серпня 2006 р .

Шкільний музей – соціокультурний центр територіальної громади села та осередок духовності та культури Черкащини.

Музей – центр навчально-методичної, науково-дослідної роботи школи. Розроблена виховна система «Пізнай себе, свій край, свій народ». Продуктивні ідеї визначних педагогів минулого дійсно можуть стати тим міцним підґрунтям, на якому зростатиме нова парадигма системи навчально-виховної роботи, спрямована на розвиток підростаючої особистості.

Педагоги Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди, створюючи умови для успішної самореалізації своїх вихованців, звертають увагу на головні абстракції процесу виховання та освіти – духовність і гуманізм.

Процес національного відродження України вивів на поверхню величезну кількість виховних проблем, серед яких одна із гостріших – моральна вихованість, яку можна назвати стрижневим утворенням особистості. Духовність – це фундамент розвитку людини, від якого залежить процес соціалізації її в суспільстві та подальша доля. Спадщина Г. Сковороди містить в собі відповідь на питання, як сприяти моральному розвитку школярів. Сам філософ називав серед найважливіших такі моральні норми людської особистості, як відданість Батьківщині, патріотизм, єдність особистих і суспільних інтересів. Крім того, людині мають бути притаманні гуманні риси, а саме: чесність, людяність, повага один до одного, справедливість. Не обійтись також без життєво-практичних, наприклад: працелюбності, терпеливості, уміння доводити справу до кінця[2, 13].

Саме шкільному музею належить важлива роль у вихованні основ патріотизму серед учнів. Все більший інтерес набувають інтерактивні форми роботи з підлітковою аудиторією, робота краєзнавчих музеїв набуває нового звучання.

На Черкаській землі зароджувалися педагогічні ідеї та закладалися основи філософії Г. Сковороди. Окремою сторінкою в житті великого філософа виділяється Коврайський період. Саме у с. Коврай Золотоніського району з 1753 по 1759 рр. Г. Сковорода навчав Василя, сина місцевого поміщика С. Томари. Тут було написано збірку «Сад божественних пісень».

Місія музею – увіковічнення пам'яті видатного філософа Г. Сковороди, вивчення його творчості, поширення філософських та педагогічних поглядів Великого українця. Це єдиний музей на Черкащині, який збирає його шанувальників, центр навчально-виховної роботи шкіл Золотоніщини. Завдання музею – викликати стійкий інтерес відвідувачів до постаті Г. Сковороди, зацікавити відвідувачів життєвим і творчим шляхом, переконати

їх надавати перевагу відвідинам музею перед іншими формами дозвілля [1, 11].

Зразковий Літературний музей Григорія Сковороди має таку структуру: рада музею, шкільне історичне товариство «Дзвін», гурток «Історичне краєзнавство», літературна студія «Проба пера», група екскурсоводів.

З метою створення естетичного музейного середовища музей працює в проєкті «Збережемо вертоград Г. Сковороди». Ще в 1974 р. школа взяла на себе охоронні зобов'язання щодо збереження і догляду території Природничо-історичного комплексу імені Г.С. Сковороди, до складу якого входять історичні пам'ятки місцевого і державного значення. На його території впродовж 2012-2017 рр. створено пам'ятки природи: Сковородинську діброву, Алею сумахів, шкільний дендрарій, висаджено ювілейні алеї до 280-річчя, 285-річчя, 290-річчя Г. Сковороди. У 2016 р. було оголошено конкурс проєктів оптимізації зелених насаджень [2, 16].

Створення філософсько-виховного середовища – одне з головних завдань музею.

Гостям села екскурсоводи завжди запропонують символічну подорож туристично-краєзнавчим маршрутом «Коврайський світ Г. Сковороди». У 2017 р. цей піший тур проходить під гаслом «Земним шляхом – до духовного».

Туристичний маршрут розроблено на інтерактивній основі. Адже в кінці подорожі туристам пропонується гра «Мандрівник» та турнір «Сковородинська абетка». Щоб бути вправними у грі та інтелектуальних випробуваннях, відвідувачі впродовж маршруту мають уважно відстежувати мандрівний шлях філософа. Екскурсоводи знайомлять гостей і з поетичними творами «Саду божественних пісень», написаними в Ковраї.

Маршрут бере початок біля в'їзного знаку, встановленого з нагоди відзначення 290-річчя з дня народження філософа у 2012 р. Саме цією, колись курною дорогою прийшов у Коврай Г. Сковорода – і не на шість років, а назавжди. На кам'яній плиті в'їзного знаку вміщена карта «Просвітницькі дороги Г.С. Сковороди» [1, 24].

На зупинці «Троїцька церква» гості знайомляться з історією цієї архітектурної пам'ятки. Адже вона збудована на кошти Василя Томари – учня Г. Сковороди. Біля погруддя філософа екскурсоводи читають вірш-посвяту «Григорію Сковороді» – почесному громадянину села, першому сільському вчителю. Гостям пропонується обрати афоризм філософа, як життєве кредо, сфотографуватися з ним біля погруддя. Екскурсоводи запрошують пройти алеями Сковородинської діброви – живого пам'ятника мудрецю.

Меморіальна плита вказує всім відвідувачам музею на період життя і творчості Г. Сковороди в Ковраї. Маршрут веде до пам'ятки архітектури XVIII ст. місцевого значення – погребя Томар. Відчиняються двері, загадкова атмосфера викликає інтерес гостей. В нішах погребя горять свічі, а по східцях піднімається служниця Томар із глеком вина і розповідає трагічну історію свого життя (уривок із поеми Г. Білоуса «Засвіти свою зорю»).

Екскурсійний маршрут переплетено театральними діями. Ось пасіка – тут екскурсоводи перебирають на себе ролі Бджоли і Шершня, а ось під деревом ведуть свою розмову Орел і Черепаха. Своїми філософськими висновками – силою – герої байок Г. Сковороди пояснюють туристам важливі життєві правила. Адже філософія Г. Сковороди – філософія для життя [1, 25-27].

Гості заходять до Літературного зразкового музею Григорія Сковороди. Приміщення музею включає виставковий зал, конференц-зал, три експозиційні зали. Виставка робіт художників-графіків, робіт декоративно-прикладного мистецтва жителів села та учнів школи періодично змінюється. Експозиція залу №1 висвітлює життєвий шлях філософа, в залі №2 представлено творчість Г. Сковороди і сучасну Сковородіаду. У 2017 р. з нагоди Дня музеїв відкрито кімнату Г. Сковороди. Скромна аскетична обстановка, Біблія, посох, перо... Із кімнати виходять у світ рушники-дороги... Тут, в Ковраї, було написано більшість віршів поетичної збірки «Сад божественних пісень», саме тут проростав його педагогічний талант, було закладено основи філософії.

У конференц-залі екскурсоводи організовують гру «Мандрівник» та проводять турнір «Сковородинська абетка». Конференц-зал вітає учасників Сковородинських заходів, педагогічних читань, семінарів, конференцій. Тут створено центр дослідно-експериментальної роботи Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди з проблеми «Втілення філософсько-педагогічних ідей Г. Сковороди в навчально-виховний процес засобами педагогіки практичної дії» [2, с. 27].

Музейною подією року став фестиваль «De libertate». Програма проведення фестивалю передбачає проведення Єдиного уроку «Пізнай себе, свій край, свій народ», учнівські Сковородинські читання «Вертоградар української духовності», конкурс класних художніх колективів «Сад пісень Г. Сковороди», конкурс-батл віршів Г. Сковороди та авторських віршів про Г. Сковороду, майстер-клас бального танцю, ленд-арт проект «Начальні двері до філософії Г. Сковороди», мультимедійний калейдоскоп «Людина на всі часи», портрет епохи: «Село Коврай XVIII ст.», «Освіта Золотоніщини». В рамках дослідно-експериментальної роботи учні школи долучилися до

Всеукраїнських акцій та проєктів: «Сковорода – 300», «Сковородинська діброва», «Збережемо вертоград Сковороди», «Жива вода». На фестивалі «De libertate» створювали філософські композиції з яблук, навчалися бароковій каліграфії, слухали сучасну поезію й музику [3, с. 141].

Ленд-арт проєкт «Начальні двері до філософії Сковороди» (класні керівники 1-11 класів) започаткував заходи щодо вивчення філософських поглядів, осмислення афоризмів, розуміння життєвих цінностей українського Першорозума. Класні колективи підготували захист афоризмів, презентували виставки, які доносять на доступному рівні складні філософські істини.

Мультимедійний калейдоскоп «Людина на всі часи» (керівник музею Різник Л.Л.) дав змогу учням простежити життєві дороги, процес формування педагогічних та філософських поглядів Г. Сковороди. Учні здійснили подорож сквородинськими місцями: с. Чорнухи, Києво-Могилянська академія, європейськими столицями, які відвідав Г. Сковорода, Переяслав-Хмельницький, Харків, с. Сковородинівка та Бабаї.

Основними темами краєзнавчої конференції «Пізнай себе, свій край, свій народ» (керівник музею Різник Л.Л.) були дослідження, пов'язані з характеристикою епохи XVIII ст. Приділялась увага історії с. Коврай, розвитку освіти Золотоніщини даного періоду. Більшість робіт присвячені історії населених пунктів Золотоніщини [2, 64].

Учні школи – учасники щорічної Всеукраїнської філософської історико-краєзнавчої конференції учнівської молоді «Пізнай себе, свій рід, свій нарід». Наша Батьківщина має мальовничу, неповторну, красиву природу, значні матеріальні і трудові ресурси, славу історію, багату традиціями культуру. Участь у конференції сприяла розвитку творчої особистості, формування філософської культури старшокласників, залученню учнівської молоді до науково-дослідницької роботи з питань філософії, історії, краєзнавства.

Започатковано фотопленер під керівництвом вчителя історії Руденко Ю.М. на території Природничо-історичного комплексу імені Г. Сковороди. Учні школи не тільки випробували свої вміння креативно фотографувати на практиці, а й дізналися багато нового.

У соціальних мережах створено групу Зразковий Літературний музей Г.С. Сковороди (керівник Різник Л.Л.) який організовує заходи щодо вивчення життя і творчості українського любомудра. Цікавим заходом став Всеукраїнський флеш-моб, завданням якого було колективне виразне читання вірша-оди Г.С. Сковороди «De libertate», розміщення відео заходу у віртуальному музеї. Наступний захід з вивчення афоризмів передбачав обрання афоризму як особисте життєве кредо, роздрукування його, виконання фото і розміщення у віртуальному музеї. Сторінки віртуального

музею поповнилися матеріалами заходів «Музейне селфі», конкурсу на краще фото історичних пам'яток с. Коврай [4, 63].

До Дня пам'яток культури і культурної спадщини та Дня довкілля в музеї відбувся літературно-мистецький захід «Велике проростає у малім...»

Плідною є співпраця з Центром Сковородинознавства Переяслав-Хмельницького педагогічного університету, Черкаського Національного університету імені Б. Хмельницького, музеями в с. Сковородинівка, Чорнухи. Укладено угоди про спільну діяльність в науково-методичній роботі. Керівник музею Різник Л.Л. взяла участь у традиційних Сковородинівських читаннях, у створенні колективної монографії «Вічно сучасний», навчально-методичного посібника «Вивчення творчості Г.С. Сковороди в школі» [2, 79].

5 жовтня 2017 р. у шкільному музеї Коврайського навчально-виховного комплексу імені Г.С. Сковороди відбулися Сковородинські навчання «Пізнай себе» у рамках Програми Всеукраїнських Сковородинських навчань, які запроваджуються для належної підготовки до гідного відзначення на всеукраїнському й міжнародному рівнях у 2022 р. 300-річного ювілею великого українського мислителя-мудреця, педагога, філософа, поета, композитора, музиканта, культурно-освітнього подвижника Г. Сковороди та з метою популяризації його багатой духовно-педагогічної спадщини серед освітян, учнівської, студентської молоді й широкого суспільного загалу. На спеціально створеному сайті Всеукраїнські Сковородинівські навчання «Пізнай себе» розміщено матеріали музейної педагогіки Коврайського НВК – уроки розвитку комунікативних умінь і навичок, наукові статті, сценарії, години спілкування. Екскурсія Зразковим Літературним музеєм Григорія Сковороди допомогла учасникам Всеукраїнських навчань відкрити сторінки життя с. Коврай XVIII ст. і особистого життя філософа. Органічним продовженням розповіді про подвижницьке життя філософа стала літературно-музична композиція «Той, в кого совість, як чистий криштал» та патріотичний флешмоб [5, 31].

Сковородинські навчання у Ковраї були спрямовані на обмін думками, методами, прийомами морально-світоглядного, природо-культуровідповідного вчення славетного філософа, педагога Г. Сковороди щодо впровадження їх в навчально-виховний процес системи української освіти.

Члени шкільного історичного товариства «Дзвін» вчаться створювати проекти, засновані на особливостях місцевої історії, урізноманітнюють способи популяризації місцевої історії, розробляють бренд історичної спадщини як можливість капіталізації місцевого культурного середовища.

Керівник музею започатковує нові музейні традиції, заходи із залученням сіл-сусідів, шкіл-сусідів.

Такі починання сприяють духовному та економічному розвитку членів місцевої громади, а головне – молоді, яка буде подавати ідеї, шукати можливості реалізації проектів. Мета залучення молоді: усвідомлення особистістю цінності історично-культурної спадщини місцевої громади, необхідності їх збереження чи відновлення; стимулювання інтересу та дбайливого ставлення до її зберігання; розвиток партнерства молоді та громадськості у справі охорони та популяризації історико-культурної спадщини [3, 155].

Таким чином, діяльність музею, організація інтерактивних заходів сприяє залученню молодого покоління до вивчення та збереження історичної спадщини свого народу, патріотичному вихованню на прикладах особистостей української історії, удосконаленню пошукової та просвітницької роботи, поглибленню духовної єдності поколінь.

Екскурсійний маршрут

«Коврайський світ Григорія Сковороди»

1. Зупинка «В'їзний знак»

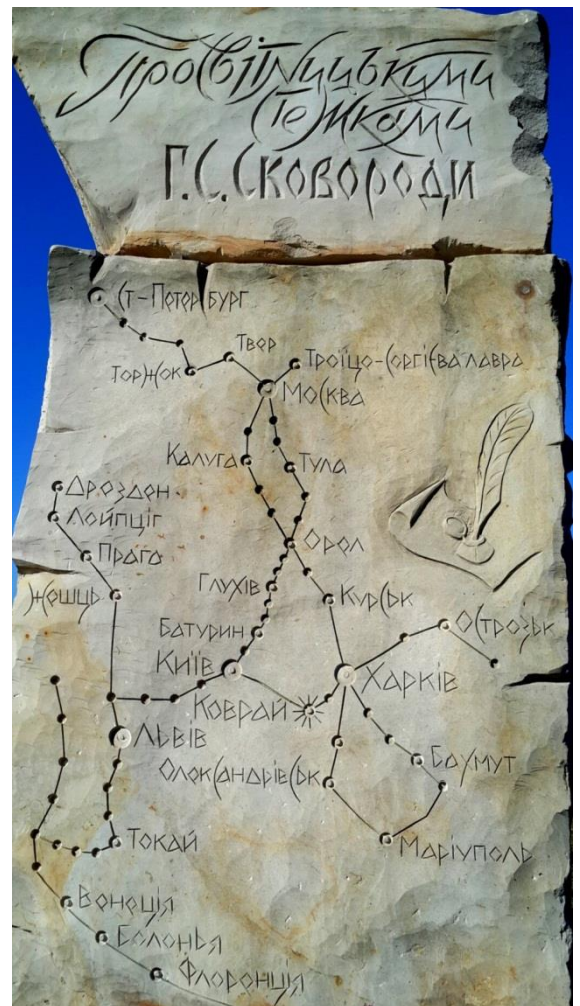
Шановні гості! Вітаємо Вас на коврайській землі. Цього року виповнилося 313 років від першої писемної згадки про наше село. Від назви річки походить і назва села Коврай – сухий очерет.

Цей в'їзний знак встановлено з нагоди відзначення 290-річчя від дня народження Г. Сковороди. Саме цією, колись курною дорогою, проліг просвітницький шлях Г. Сковороди. Саме тут, у Ковраї, зростав його педагогічний талант, тут засівалися і проростали зерна його мудрості, тут він залишив великий і вагомий слід.

Увага! Учасники екскурсії! Слухайте перше завдання нашого маршруту. На кожній зупинці ми з вами вивчимо уривки з віршів Г. Сковороди, які потім використаємо у грі «Мандрівець».

Стоїть явір над горою,

Все киває головою,

*Буйні вітри повівають,
Руки явору ламають.
А вербички шумлять низько,
Заколишуть мене в снах,
Тут тече потічок близько,
Видно воду аж до дна.*

2. Зупинка «Троїцька церква»

На цьому місці в 1803-1983 рр. стояла Троїцька кам'яна церква. Вона збудована коштом Василя Томари, учня Г. Сковороди. Як бачимо, Василь був вдячним сином не лише для своїх батьків, а і для громади зробив добру справу.

Вірш. Троїцька церква.

В. Томара отримав домашню освіту. Після навчання Г. Сковородою, він служив перекладачем на Кавказі. Приймає участь у перемовинах з грузинським царем. Таємний радник, надзвичайний посол і повноважний міністр в Константинополі. Дипломат, сенатор [6, с. 39].

На цій зупинці ми вивчимо з вами уривок вірша Г. Сковороди, написаного в Ковраї «Всякому місту звичай і права»

*Всякому місту – звичай і права,
Всяка тримає свій ум голова,
Всякому серцю – любов і тепло,
Всякеє горло свій смак віднайшло.*

3. Зупинка «Погруддя Г. Сковороди»

Ми щиро вітаємо вас у Природничо-історичному комплексі Григорія Сковороди.

*Отут, гаями і лісами,
Григорія Сковороди
Не змиті вічності дощами
Навік залишились сліди.*

Межі Природничо-історичного комплексу окреслено в 1974 р. з нагоди відзначення 250-річчя з дня народження філософа. До його складу було включено такі об'єкти: Троїцька церква, Коврайська восьмирічна школа, річка Кавраєць,

парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва на Кравцевій горі. Його площа становить 14 гектарів.

У 2012 р. долучилися до акції «Сковородинська діброва» і заклали на території комплексу живий зелений пам'ятник видатному філософу і поету – «Сад божественних пісень». Адже своїм мудрим словом Г. Сковорода переконував, що краса рідного краю позитивно впливає на фізичний і духовний стан людини. Це не лише увічніть добре ім'я та пам'ять про Г. Сковороду, а ще раз нагадає нам, що національна духовність, культура, творцем якої був і наш Першорозум, сприяють згуртуванню нації, надихають її на творчий розвиток, розбудову державності України [2,31].

Ми з вами знаходимось на території колишнього маєтку Томар, в родині яких вчителював Г. Сковорода. Погруддя встановлено в 1973 р. Автор роботи Іван Кавалерідзе [6, с. 44].

Зліва від нас – колишня родинна усипальня Томар. Збереглася надмогильна плита Анни Василівни Томари (Кочубей), матері учня Г. Сковороди Василя.

Минають дні, минають роки
Не три, а триста пропливло,
Сковорода давав уроки в
Кавраї –

Це моє село.
Моє село – довічна втіха
Тебе, поете, пам'ята
І знають і дорослі й діти,
Що жив у нас Сковорода.
І Кавраєць наш добре знає,
Що тут, на березі крутім
Сидів ти часто у задумі,
Звіряв чуже життя з своїм.
І та стежина косогору
Вела тебе на небосхил,
Гора Кравцева не забула,
Що ти ходив ось тут, ходив.

І погріб панський – німий
свідок

Важких твоїх поневірянь
Стоїть як згадка про минуле
Людського горя і страждань
Твій гордий дух в селі витає,
“Де лібертате” – понад все,
З граніту образ оживає, –
Варсава мудрість нам несе.
Нічого в долі ти не брав,
Ніякої земної втіхи
В житті земному не зазнав, –
В серцях нащадків будеш
жити.

Нехай ідуть роки, століття,
Та в пам'яті щораз спливає
Увіковічене в граніті –

«Тут жив, творив Сковорода».

Ю. Різник

Вивчимо вірш «Гей ти, пташко жовтобока»

*Гей ти, пташко жовтобока,
Не клади гнізда високо,
А клади лиш на лужку,
На зеленім моріжку.*

4. Зупинка Меморіальна плита

Меморіальна плита на стіні школи була встановлена у 1994 р., з нагоди відзначення 200-річчя пам'яті Г. Сковороди. Саме в школі 18 травня 1973 р. було відкрито першу експозицію музею. Саме тут, у школі, де незримо присутній великий педагог, впроваджуються його педагогічні ідеї. Збереження пам'яті про великого філософа,

педагога, пропагування його творчої спадщини, виховання стійкого інтересу до його постаті – почесна місія школи і музею.

Засвоїмо вірш «Що є свобода»?

*Що є свобода?
Добро в ній яке?
Кажуть, неначе воно золотее?
Ні ж бо, не злотне:
зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.*

5. Зупинка «Груша»

У дивнім краї, у Кавраї,
дух мудрості таки витає
Любові світ такий живий –
Відразу кожен відчуває.
Отут, в маєтку Томари,
Дерева є такі старі
Про грушу дехто може знає?

Одпала гілка – приростає,
 Сухим корінчиком до кореня –
 Отак і йде весь час
 відтворення.

Та за роки вона здичавіла –
 Авжеж! З часів Сковороди!
 Та садівник шанує правило –
 Прищепиш – матимеш плоди.
 Добром душі життя
 відтворюєм,
 Єднаєм мудрість і любов,
 І кожен паросток історії
 Добро примножить знов і знов.

*Уже сади розцвіли
 і солов'їв навели.
 Ах, печале, геть звідсіль!
 Не спотворюй красних сіл.
 Біжи собі в болота,
 в підземнії ворота.*

Вивчимо вірш **«Весна лютая
 прийшла!»**

*Весна любая прийшла!
 Зима лютая пройшла!*

6. Зупинка Вхід до шкільного двору

Весною 1753 р. студент богословських наук Г. Сковорода прибув у село Коврай навчати поміщицького сина. У його житті було багато доріг і стежок. Але Коврай стоїть окремо і вище. Коврай нам дав такого Г. Сковороду, якого

ми знаємо і любимо. Саме тут зароджувалися його філософські ідеї, тут були написані вірші збірки «Сад божественних пісень», тут закладалися основи його педагогіки. Тож запрошуємо вас у коврайський світ Г. Сковороди.

Г. Сковорода вважав, що батьки окрилюють своїх дітей, а вони вже самотужки, з добрим серцем, навчаються літати. І назавжди залишаються вдячними своїм навчителям. Адже кожна людина народжується для добра. Про це мовиться в сквородинівській притчі «Благодарний Еродій».

В нашому шкільному подвір'ї вас радо

зустрічає цей особливо розумний і родинний птах – символ. Лелека – образ української людини – ідеал вихованості. Йому властива велика любов до сім'ї, до дітей. Він став головним героєм притчі Г. Сковороди. Еродій виріс в українській родині, де виховання здійснювалось в дусі релігійності, послуху, поваги до своїх батьків та вдячності їм за все, що вони роблять для своїх дітей. Словами Еродія в притчі, письменник підкреслює, що головне не тільки народити, але і виховувати дитину: «Благо родить і благо научить». [6, с. 74].

*В город не піду багатий –
на полях я буду жити,
Вік свій буду коротати там,
де тихо час біжить.
О діброво! О зелена!
Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене
щирі тишу розгорта.*

7. Зупинка «Клітка з птахами».

Сковорода обстоював принцип природовідповідності у вихованні. У своїх байках обстоює ідею виховання, спрямоване на розкриття природних здібностей дитини. В уста героїв байок він вкладає перлини мудрості. Так у байці «Жайворонки» ми чуємо розмову птахів – батька і сина. Малий птах побачив, що черепаха, яка вчилася літати в орла, впала на величезний камінь, і дуже злякався. На що мудрий батько відповів: «Любий мій сину, ти маєш молоденький розумець. Знай і співай завжди таку пісеньку:

*Не той орел, що високо літає,
А той, що легко сідає..»*

Багато людей без природи починають великі справи, та погано кінчають «Добрий намір і кінець – всякій справі є вінець».

Театралізоване дійство «Орел і Черепаха».

А тепер послухаємо героїв байки «Орел і Черепаха»:

Інсценізація.

На дереві, що похилилося до води, сидів Орел, а поблизу Черепаха проповідувала своїй братії:

- Гори воно вогнем оте літання! Покійна наша прабаба, царство їй небесне, згинула за те, що вчилася в Орла цієї згубної науки.
- Слухай-но, дурепо!, – обірвав її проповідь Орел.

- Не тому загинула премудра твоя прабаба, що літала, а тому, що взялася не за свою справу «Літати не гірше, чим повзати».

Сила: Прагнення насолоди і слави збиває у протиприродний стан.

Як глибоко мислив педагог! Дійсно, якщо професія набута без божого дару, то це буде тільки мука і ніякого задоволення ні собі, ні іншим не принесе.

А одне колесо ось цього годинника спитало у другого:

- Скажи мені, чого ти гойдаєшся не так як ми, а в інший бік?
- А мене так зробив мій майстер.

Як бачимо, у людей з різними природними нахилами і життєві шляхи різні.

Хіба не приємно працювати, коли ми природжені для цього?

Хто спотворює і знищує будь-яку справу? – Неспорідненість. Хто змартвляє науки і мистецтво? – Неспорідненість. Вона всякій посаді – внутрішня отрута і вбивця.

Театралізоване дійство «Пасіка».

Праця у філософсько-педагогічній системі займає чільне місце. Саме вона є джерелом щастя і внутрішньою потребою людини.

Інсценізація байки «Бджола і Шершень».

- Скажи мені, бджоло, чого ти така дурна? Чи знаєш ти, що плоди твоєї праці не лише тобі, а і людям корисні. А вони часто шкодять і приносять замість нагороди смерть. Але через свою дурість не перестаєш збирати мед!
- Це ти поважний дурень, пане раднику! Мед любить їсти і ведмідь, і шершень не проти цього. Та нам незрівнянна більша радість збирати мед, аніж його споживати. До цього ми народжені і будемо такі, доки не помremo. А без цього жити, навіть купаючись у меду, для нас найлютіша мука.

Сила: Подяка блаженній натурі за те, що потрібне зробила неважким, а важке непотрібним.

8. Зупинка «Погріб Томар»

Уривок з поеми Г. Білоуса «Засвіти свою зорю».

9. Зупинка «Альтанка»

**Зустріч з Г. Сковородою.
(Монолог від першої особи).**

Вивчення афоризмів Г. Сковороди:

Якщо порода добра, то й плоди добрі.

Крила любові – крила вогню.

З усіх втрат втрата часу найтяжча.

Довго сам учись, коли хочеш навчати інших.

Відомий фольклорист С. Нехорошев в 1927 р. збирав спогади і перекази про Г. Сковороду в селі. Його записи нам доносять відомості про альтанку, яка стояла на Кравцевій горі на березі Каврайця. Відомо, що там проходили уроки, заняття, то було місце, де народжувалися вірші збірки «Саду божественних пісень».

Колишній маєток Томар – найбагатших поміщиків Лівобережжя. вміщав близько 30 будівель, добротних, на фундаменті, побутового і господарського призначення. В одному з флігелів була і комора Г. Сковороди. Маєток був обсаджений пірамідальними тополями. Ця стежка колись вела вельмож до чоловічих і жіночих купалень. Колись наш Кавраєць був повноводною річкою [6, с. 24].

Вірш «Кавраєць».

Гра «Сковородинська абетка».

10.Зупинка «Літературний Музей Григорія Сковороди».

Сковорода-квест

Квест – сучасний метод мотивації пізнавальної активності учнів в музейному середовищі.

Інтерактивний захід в музеї до 300-річчя від дня народження Г. Сковороди.

Станція «Мандрівник за знаннями».

1. Нанести на карту Європи мандрівний шлях Г. Сковороди.
2. Співвіднести портрети людей, які були в дружніх стосунках з Г. Сковородою, в певний період життя.
3. Серед поданих портретів вказати учнів Г. Сковороди та його сучасників.
4. Серед поданих архітектурних споруд вказати приміщення навчальних закладів, в яких здобував знання та викладав Г. Сковорода.

Зупинка «Дешифратор».

Ви отримали зашифровану підказку щодо подальших пошуків, прийдеться стати дешифраторами. Згадайте український алфавіт!

Кожна літера стоїть під визначеним порядковим номером.

Замість порядкового номера букви поставте її саму і прочитаєте назву вашої зупинки.

27-7-18-23-21 8-3-21-19-12-18-23-7-4-21-1-27-12-13

ЦЕНТР ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2. Наступні завдання допоможуть вам пригадати об'єкти на шкільному подвір'ї, пов'язані зі Г. Сковородою:

Завдання 1. Слово розрізане на окремі букви, скласти їх в правильній послідовності. «Пам'ятник».

Завдання 2. «Знайди зайве».

Самшит, гліцинія, форзиція, груша, ялівець, туя, гортензія, сумах, манголія «Груша».

Завдання 3. «Ззаду наперед».

АКНАТЬЛА, АОИУГНРЦ, ЕІЯХЧ, АЕІИННЧЧ, ААІОВЛНСЧЧ

Зупинка «Біографічна»

1. Вказати дати життя Г. Сковороди.
2. Назвати хронологічні межі Коврайського періоду.
3. Розставити в хронологічній послідовності події з життя Г. Сковороди:
Навчання в Києво-Могилянській академії.
Подорож до Троїце-Сергіївської лаври.
Спів у придворній капелі.
Мандри Харківщиною.
Викладання в Переяслав-Хмельницькому колегіумі.
Викладання у Харківському колегіумі.
Європейська подорож.
Проживання у родині Ковалинських.
Життя в Чорнухах.

Зупинка «Красзнавча».

1. Назвати пам'ятки села Коврай, пов'язані з ім'ям Г. Сковороди.

2. Назвати об'єкти села, пов'язані з ім'ям Г. Сковороди

3. Вікторина:

- З якою метою прибув у Коврай Г. Сковорода?
- Яке прізвище поміщика, в якого працював Г. Сковорода?
- Як звати учня Г. Сковороди?
- Скільки років було Василеві?
- Ким став Василь Томара?
- Що він зробив для села?
- Чи підтримували зв'язки вчитель і учень після того, як Сковорода залишив Коврай?
- Що було причиною конфліктів між Томарами і Г. Сковородою?

Зупинка «Філософська».

1. Продовжіть афоризми:

1. Бери вершину, ... (матимеш середину).
2. Добрий розум робить легким ... (будь-який спосіб життя).
3. Більше думай і тоді...(вирішуй).
4. Одне мені тільки близьке, вигукну я : ...(о школо, о книги!)

2. Складіть із поданих слів афоризми:

5. Невидиме, пізнай, з, видимого. (З видимого пізнай невидиме).
6. Часу, найтяжча, утрат, втрата, з, усіх.(Втрата часу – найтяжча з усіх утрат) .
7. Безодня, це, людини, безмежна, серце. (Серце людини – це безмежна безодня) .
8. Всередині, щастя, нас, істинне. (Істинне щастя всередині нас).

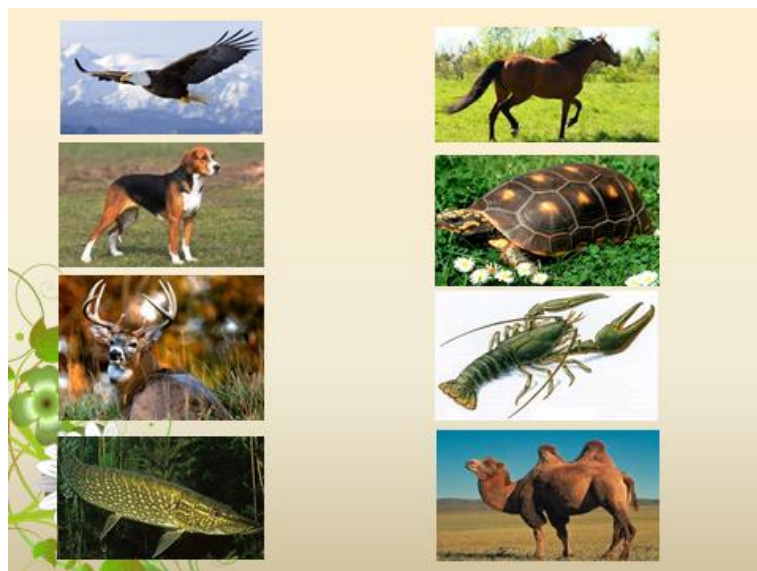
3. Перекласти з англійської мови. Вставити пропущені слова і букви.

4. Які афоризми написані на стінах коридору 1 поверху.

Зупинка «Біологічна».

1. У якому вірші Г. Сковороди відображено пейзаж?

2. Встановіть відповідність персонажів байок Г. Сковороди

Євроквест «Токай-Відень-Коврай»

Учасниками цього інтелектуального змагання стали учні 7-10 класів та їх класні керівники з усіх навчальних закладів України, які пов'язані з іменем Г. Сковороди, а саме Коврайський НВК імені Г.С. Сковороди, Бабаївська ЗОШ І-ІІІ ст. м. Харків, Сковородинська ЗОШ І-ІІІ ст. імені Г.С. Сковороди с. Сковородинівка Золочівського району Харківської області, Чорнухинська ЗОШ І-ІІІ ст. імені Г.С. Сковороди Полтавської області.

Квест – це інтелектуально-динамічна гра, яка полягає у проходженні командою вказаного маршруту за умови виконання спеціальних завдань. У нашому випадку – це цілеспрямований інтелектуальний маршрут з європейським вектором, проходження перешкод та надання відповідей щодо питань інтеграції України до європейського простору.

Мета: підготовка дітей до успішного дорослого життя у демократичному суспільстві, де цінується ініціативність, уміння висловити правильно свою думку, здатність розв'язувати нестандартні завдання, активність і впевненість у собі, лідерські якості.

Завдання: розширити знання про особливості країн Європи, в яких побував мандрівний філософ Г. Сковорода, висловити свої думки щодо бачення майбутнього своєї держави, отримати колосальний заряд оптимізму, об'єднати свої знання про Євросоюз зі знаннями учнів різних куточків України для спільної перемоги команди.

Хід змагань:

Завдання для капітанів: накреслити маршрут, яким будуть рухатися команди.

Завдання для команд:

1. Із стійки прапорців країн Євросоюзу вибрати прапори тих країн, якими мандрував український філософ Григорій Сковорода.
2. Члени команди по одному дають характеристики країн одним реченням.
3. Із перших букв назв країн скласти назву команди, написати на плакаті.
4. Наклеїти прапорці країн, пов'язаних з європейським періодом життя Г. Сковороди на контурну карту Європи.
5. Учасники команди, передаючи повітряну кульку один одному в руки, називають топоніми країн по черзі: Словаччина, Угорщина, Австрія, Італія, Польща, Німеччина.
6. Скласти одностовпчикові вірші про дані країни.

7. Учасники команди, передаючи прапорець Євросоюзу один одному в руки, називають визначні пам'ятки країн по черзі: Словаччина, Угорщина, Австрія, Італія, Польща, Німеччина.

8. Завдання на моніторі: якій країні належить... (портрети історичних і культурних діячів, архітектурні споруди).

9. Розшифрувати за кодовані назви європейських країн. (за клавіатурою мобільних телефонів). Скласти з набору букв назви столиць держав.

10. Намалювати плакат на тему: «Україна – європейська держава».

Підсумки квесту. Визначення кращого гравця на кожному етапі змагань для його нагородження.

Участь вчителів та учнів школи у Всеукраїнських наукових заходах до 300-річчя від дня народження

Г. Сковороди

Участь керівника музею у роботі обласної школи краєзнавців

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

**ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА І ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

вул.Смілянська,100/1А, м.Черкаси, 18008, тел./факс (0472) 63-14-89
E-mail: center@turist@ukr.net, Код ЄДРПОУ 22802912

30.10.2023 № 193/02-14 На № _____ від _____

Директору
Коврайського навчально-виховного комплексу
«Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів -
дошкільний навчальний заклад» імені
Г. С. Сковороди Гельмязівської сільської ради
Золотоніського району
Людмилі РІЗНИК

Шановна Людмиле Леонідівно!

Колектив Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради висловлює Вам щиро подяку за допомогу в проведенні обласної школи краєзнавців «Краєзнавство в системі національно-патріотичного виховання учнівської молоді».

З повагою
Директор

Олександра ФІГУРА

Світлана Турченко
0987900103; 0933288491

Онлайн-лекторій

Шановні друзі, молоді науковці, аспіранти, здобувачі освіти!

«До 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди»

запрошуємо Вас до участі в онлайн-лекторію

«Г. С. Сковорода: Коврайський період життєтворчості»

Дата і час проведення: 12 липня 2022 року з 16-00 до 17-00.

Запрошуємо долучитись до Zoom за посиланням:

<https://us04web.zoom.us/j/4813915998?pwd=WkNpODBBdU11a05UcklBTEQ2V2V2QT09>

Ідентифікатор конференції: 481 391 5998

Код доступу: 123456

Захід проводиться у межах освітньо-культурологічного проекту «Музейна педагогіка в освітньокультурному просторі Києва: досвід, проблеми, перспективи», який здійснюється у межах Міської комплексної цільової програми «Освіта Києва 2019–2023 рр.».

Організатори заходу: КПНЗ «Київська Мала академія наук учнівської молоді», Департамент освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), Національна академія педагогічних наук України, Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Коврайський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» імені Г. С. Сковороди Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області, Літературний музей Григорія Сковороди, Національна спілка краєзнавців України.

Програма заходу

15-40–16-00	Реєстрація учасників
16-00	Урочисте відкриття онлайн-лекторію завідувачем відділу навчально-виховної роботи КПНЗ «Київська мала академія наук учнівської молоді», керівником секції «Педагогіка» відділення філософії та суспільствознавства Ларисою Яківною Карчиною

16-05	Вітальне слово ректора ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, члена-кореспондента Академії наук вищої освіти України, доктора філософії, професора кафедри філософії і освіти дорослих, Миколи Олексійовича Кириченка
16-15	Вірші (відеозапис) «Всякому городу нрав і права», автор Г. С. Сковорода Читає учениця 7 класу Горошко Дарина.
16-20	«Г. С. Сковорода: Коврайський період життєтворчості» Доповідач – завідувачка відділу наукової роботи ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України канд. іст. наук доцент кафедри професійної і вищої освіти ЦПО Інна Григорівна Отамась
1	Вірші (відеозапис) «Гей поля,поля зелені», автор Г. С. Сковорода Читає учениця 3 класу Сковорцова Софія
6-25	«Коврайський світ Григорія Сковороди» Доповідач – директор Коврайського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад» імені Г. С. Сковороди Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області, директор Літературного музею Григорія Сковороди Людмила Леонідівна Різник.
16-30	Вірш-ода (відеозапис) «Де лібертате», автор Г. С. Сковорода Читає учениця 8 класу Томошук Аліна
16-55	

Коврайський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» імені Г.С. Сковороди
Гельмязівської сільської ради
Золотоніського району Черкаської області

**ЛІТЕРАТУРНИЙ МУЗЕЙ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ**

Всеукраїнський конкурс екскурсоводів музеїв

«Край, в якому я живу»

«Коврайські вершини творчості
Григорія Сковороди»

Томошук Аліна Олегівна
9 клас

Керівник: Різник Людмила Леонідівна
вчитель історії
096 328 72 90

Учениця 9 класу Томошук Аліна взяла участь у Всеукраїнському конкурсі екскурсоводів шкільних музеїв «Край, в якому я живу». Диплом II ступеня. Презентація за посиланням https://docs.google.com/presentation/d/1ruXO40HdxVtS_yLV5Us4v-KUIWxoO4mJ/edit#slide=id.p3

**Заявка на участь у
Всеукраїнській
краєзнавчій експедиції
учнівської молоді
«Моя Батьківщина – Україна»**

від Коврайського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I-III ступенів-дошкільний навчальний заклад» імені Г.С. Сковороди
Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області

№ п/п	П.І.Б., клас, назви учнівського об'єднання, навчального закладу	П.І.Б., посада керівника	Тема роботи	Назва секції	Контактні номери телефонів керівника (моб., стаціонар.), електронна адреса
	Марченко Вікторія Олександрівна	Різник Людмила Леонідівна	Коврайський період життя і творчості Григорія Сковороди	Духовна спадщина мого роду	0963287290 kavraj@ukr.net

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА СТАНЦІЯ
ЮНИХ ТУРИСТІВ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ,
КРАЄЗНАВСТВА І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ПРОГРАМА
проведення XVI Всеукраїнської філософської історико-краєзнавчої
конференції учнівської молоді
«Пізнай себе, свій рід, свій нарід»,
присвяченої 300-річчю від дня народження Григорія Савича Сковороди
23.11.2022 р.

Посилання для підключення <https://meet.google.com/bqz-mdun-mhc>

Посилання для підписання: https://meet.google.com/bqz-tnhh-nlne		
11.00-11.10	Регістрація учасників	
11.10-11.20	Відкриття конференції. Вітальне слово, представник МОН	
11.20-11.30	Вітальне слово Литвинова Олексія Миколайовича , директора Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації, професора, доктора юридичних наук	
№з/п	Орієнтовний час	Виступи учасників
Секція «Г.С. Сковорода: <u>життя</u> , <u>творчість</u> , <u>погляди</u> »		
1.	12.10-12.15	КОНЦЕПЦІЯ «СРОДНОЇ ПРАЦЬ» У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ Г.С.СКОВОРОДИ Марченко Вікторія , <u>учениці 9 класу Коврайського НВК ім. Г.С. Сковороди</u>

Кафедра педагогіки
КЗ «ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ»
ПРОГРАМА

Міжрегіональної педагогічної конференції,
присвяченої 300-й річниці від дня народження Григорія Сковороди
«КОЛИ ХОЧУ, ЩОБ МЕНЕ ЛЮБИЛИ, Я САМ ПЕРШИЙ ЛЮБЛЮ»
(Г. Сковорода)

Лейтмотив «Коли дух у людині веселий, думки ясні, серце чисте, то все
ясне, радісне, щасливе» (Г.Сковорода)

ПОЧАТОК: 15.00, покликання для входу:

доповідачам: Nov 16, 2022 14:30 Kyiv– вийти для перевірки налаштувань, поч.о 15.00

<https://us06web.zoom.us/j/3097060454?pwd=bVZrTEEzemJLWEdOWGk0YjhQbDI2dz09>

ID309 706 0454 SecurityPasscode 123456 учасникам-слухачам: https://youtu.be/-a_4alfdtb4

Хід конференції:

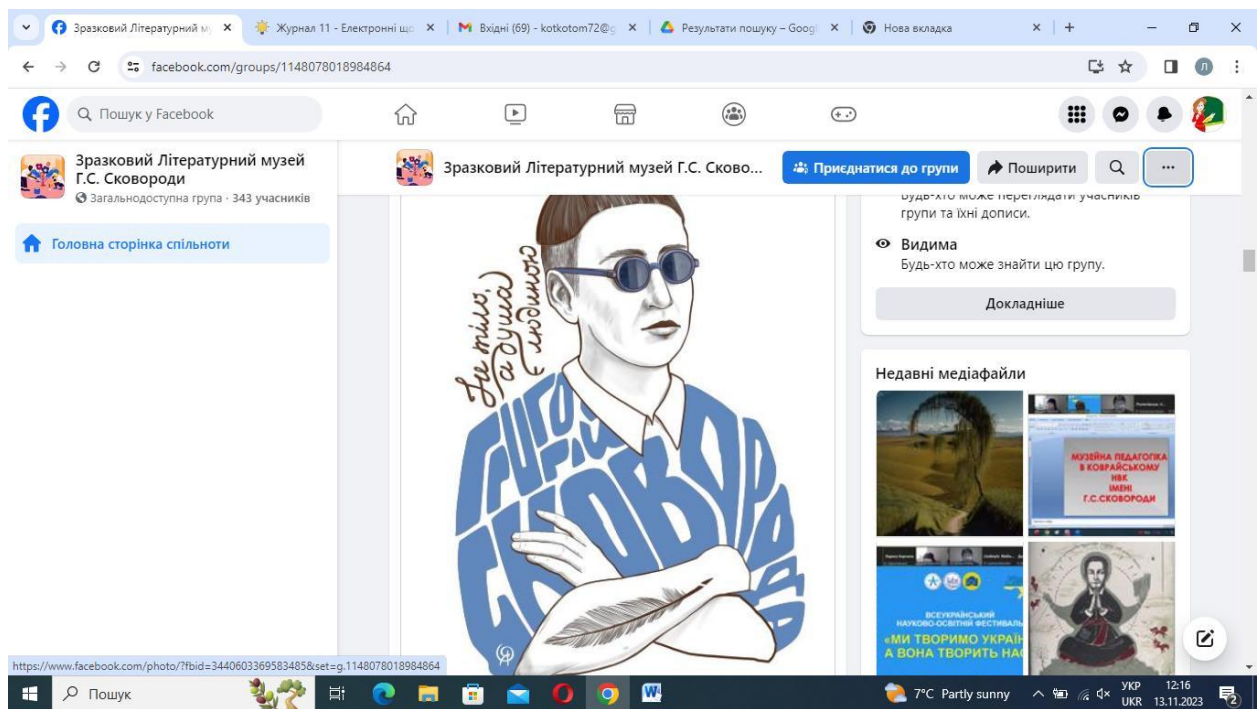
1. Вступ. *п. Валентина Матяшук*, завідувачка кафедри педагогіки, кандидат і історичних наук, голова ГО «Львівський обласний центр гуманної педагогіки», Лицар Гуманної Педагогіки.
2. Вітальне слово. *п. Павло Хобзей*, директор КЗ «Львівський ОШПО», кандидат фізико-математичних наук
3. «Коврайський світ Григорія Сковороди»
Різник Людмила Леонідівна, директор Коврайського НВК Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області

**Участь у Всеукраїнському науково-освітньому онлайн-форумі
«Відлуння ідей Григорія Сковороди в сучасному освітньому й
культурному просторі»**

Зразковий Літературний музей Григорія Сковороди

Шкільний Зразковий Літературний музей Григорія Сковороди – учасник Всеукраїнського проекту «Музей у просторі». У соціальній мережі **facebook** створена група «Зразковий Літературний музей Г.С. Сковороди». Тут розміщені експозиційні матеріали, віртуальна екскурсія, тематичне відео, мультимедійні презентації, які висвітлюють життєвий і творчий шлях поета, аудіофайли з музичними творами на вірші поета, фотографії заходів і подій музею, висвітлена співпраця із закладами, які носять ім'я Г. Сковороди та музеями України, актуальні матеріали сквородинської тематики. Віртуальний музей організовує проведення інтернет-конкурсів (зокрема, фотоквести, музейне селфі, флеш-моби, веб-квести, фотоплени), до яких долучаються учні шкіл Золотоніського району, школи-партнери та палкі шанувальники поета.

Група Зразковий Літературний музей Григорія Сковороди
<https://www.facebook.com/groups/1148078018984864>

Інтерактивна екскурсія в музеї Г. Сковороди

Туристично-краєзнавчий маршрут «Коврайський світ Г. Сковороди» завершується екскурсією в шкільному Зразковому Літературному музеї. Екскурсія розроблена таким чином, щоб кожен відвідувач відчув себе жителем епохи XVIII століття, другом Г. Сковороди, який міг би поставити йому запитання,

Залучення дітей до активного пізнавального процесу в ході екскурсії дозволяє посилити гостроту сприйняття інформації, підштовхує до самостійного пізнання, робить екскурсію більш цікавою. Керівник музею постійно працює над удосконаленням і різноманітністю форм і методів представлення музейної експозиції. Переступивши поріг музею учневі пропонується здійснити попередній огляд музею і обрати найцікавіший експонат, про який він хоче найбільше дізнатися. Група відвідувачів ділиться на дві команди, які по закінченню екскурсії змагатимуться в ерудиції Гра «Мандрівець».

Кожен учасник залучений до певної дії.

В першому виставковому залі експонуються картини українських художників, присвячені життєвому шляху Г. Сковороди. Виставкова зала має невеликі розміри, експозиції виставок носять просвітницький та пізнавальний. Тут проводяться тематичні виставки з історії села, видатних постатей, в організації яких беруть участь і учні школи.

Учням пропонується розглянути картини Сковородинської тематики, вказати який період життя зображений на картині, визначити художній жанр, висловити свої враження від творів живопису. Екскурсовод ставить завдання: після закінчення екскурсії дати відповідь на запитання: «Який би сюжет із життя Г. Сковороди ви б зобразили на власній картині?» А хто може зробити ескіз?

В другому залі експозиція музею знайомить відвідувача з історією с. Коврай XVIII століття, родиною Томар. На даному етапі екскурсії залучаються мультимедіа. В ході екскурсії пропонується перегляд презентацій «Від скіфів та торків» та «Вотчина Томар». На етапі знайомства з дитинством Г. Сковороди екскурсовод пропонує переглянути Чорнухинські сюжети. Ознайомлення з Коврайським періодом життя проходить із залучення аудіо запису «Всякому городу нрав і права». Діти мають змогу прослухати одну з байок Г. Сковороди, визначити її моральний зміст [7, с.65].

Діти пізнають мандрівний шлях Г. Сковороди в ролі філософів, поетів, музикантів, вчителів. Це дозволяє пізнати всі грані особистості видатного філософа. Вони з великим інтересом дешифрують афоризми, первісні тексти

віршів Г. Сковороди, знаходять потрібні фрази для віршів Саду божественних пісень, грають ролі герої байок. Відвідувачі мають змогу посидіти за робочим столом Г. Сковороди, потримати в руках експонати музею, зробити з ними селфі.

Цей особливий метод проведення екскурсії дає змогу залишити у свідомості дитини незабутні враження від відвідування музею. Значно посилити освітню функцію музею – діти назавжди запам'ятають етапи життєвого шляху філософа, його просвітницькі дороги, літературні та філософські твори.

Гра «Мандрівець» (по 3 особи від команди) сприяє закріпленню знань, здобутих в ході екскурсії та туристично-краєзнавчого маршруту. Решта учасників команд залучаються до ерудит-шоу Сковородинська абетка. По закінченню екскурсійного маршруту діти обирають афоризми Г. Сковороди які слугували б життєвим кредо, основним правилом життя.

Такі інтерактивні засоби не лише сприяють розвитку логічного мислення, інтуїції, ерудиції, а і дають можливість легко, цікаво засвоювати та узагальнювати новий матеріал. Активна пошукова діяльність в ході екскурсії музеєм дає змогу відчутти відвідувачам справжніми сковородинознавцями, формується музейна культура, виховується покоління, для якого музей є цікавим і нестандартним закладом відпочинку.

Колективний дослідницький проект членів шкільного історичного товариства

«Коврайський період життя і творчості Григорія Сковороди»

«Хто думає про науку, той любить її, а хто любить, той ніколи не перестає вчитися».

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ:	ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
 з'ясувати значення каврайського періоду в житті і творчості Г. Сковороди;	 висвітлити літературознавчу рецепцію каврайського періоду Г. Сковороди;
 обґрунтувати вплив історичних умов, сфери спілкування, професійної діяльності на формування світогляду як просвітителя, педагога, письменника, філософа	 виявити вплив умов життя на формування філософських та педагогічних поглядів;
	 вдосконалити вирішення даної проблеми новими фактами на основі місцевого матеріалу;
	 провести опитування жителів села, порівняти результати з відомими вже фактами;
	 дослідити генеологію роду Томар;
	 опрацювати записи С.С. Нехорошева
	

ЛІТЕРАТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ

- «Сад божественних пісень» 1, 2, 3, 10, 18, 19, 25, 26 пісні
- «Де лібертате»
- «Сон» латиномовні вірші
- Започаткував нові жанри: ода, пісня, духовний вірш, фабула, епістолярні твори
- Зачинатель пейзажної лірики, сатири
- Вперше використав фольклорні джерела

Літературний брейн-ринг

1. Коли народився Г. Сковорода? (3 грудня 1722 р.).
2. Як звали батьків Григорія? (Сава та Палагея).
3. Ким був батько Г. Сковороди? (Сава був малоземельним селянином з козаків).
4. Улюблене заняття малого Грицька? (грати на сопілці, подарованій старим кобзарем).
5. Хто навчав хлопця нотної грамоти поставив першим співаком у церковному хорі? (Дяк-скрипаль).
6. Скільки років було Грицеві, коли він залишив рідне село? (Йшов 16 рік).
7. Куди і чому попрямував юнак з рідного села? (До Києва, щоб навчатися в Києво-Могилянській академії).
8. Які музичні здібності виявились у Григорія? (Прославився чудовим басом, майстерною грою на скрипці, флейті, цимбалах і сопілці, мав композиторський талант).
9. Чому Сковорода потрапив до Петербурга? (Співати в придворній капелі).
10. Яка цариця вирішила на коронації представити особисту хорову капелу? (Цариця Єлизавета Петрівна).
11. В яких країнах бував Сковорода за кордоном? (Угорщина, Словаччина, Польща).

12. Чим займався Сковорода за кордоном? (Служив у Токайській місії, мандрував до близьких містечок Угорщини, Братислави, Відня, Будапешта).
13. Чи був Григорій хоча б один раз у Чорнухах після того, як покинув рідне село? (Повернувшись з Європи, заглянув до Чорнух, але не застав живими батьків).
14. Де працював Г. Сковорода після повернення з Європи? (У Переяславському колегіумі).
15. Який предмет викладав там? (Піітику).
16. Що таке піітика? (Наука про теорію і практику віршування).
17. Чому Григорія звільнили з роботи? (Єпископ дізнався, що курс лекцій для учнів з курсу піітики Г. Сковорода написав і викладав не латинською, як вимагалось, а рідною, доступною для учнів мовою, використовував не традиційне теоретичне пояснення матеріалу).
18. В якому селі працював Сковорода домашнім учителем? (У селі Коврай на Переяславщині).
19. Що ви знаєте про учня Г. Сковорода? (В. Томара був сином поміщика С. Томари, згодом став видатним державним діячем, дипломатом).
20. Що пов'язує життя Григорія із Харковом? (Був викладачем у Харківському колегіумі).
21. Які предмети він викладав у Харківському колегіумі? (Синтаксис, грецьку мову, етику).
22. Що таке етика? (Наука про мораль, тобто систему норм поведінки людини у суспільному та особистому житті).
23. Який перший підручник написав Григорій Сковорода сам? (Підручник з етики «Вступні двері до християнської моралі»).
24. Скільки років мандрував філософ по світу? (25 років).
25. У чому вбачав щастя Г. Сковорода? (Не в маєтках і славі, а в житті за совістю, в особисті і суспільній свободі, праці за здібностями).
26. Що принципово відповідав мудрець тим, хто намагався щось йому дарувати? (Незмінна відповідь: «Віддайте біднішим за мене»).
27. Як назвав поет свою рукописну збірку віршів? («Сад божественних пісень»).
28. Що відповів Григорій гінцям Катерини II на її ж прохання до Г. Сковорода – бути придворним філософом? («Мені моя сопілка і вівця дорожчі царського вінця».)
29. Які вірші поета про природу стали народними піснями, романсами? («Гей, поля, поля, зелені» , «Ой ти пташко жовтобока»).

30. Серед віршів Сковороди є декілька панегіриків, наприклад вірш «На день народження Василя Томари». Що таке панегірик? (Похвальний вірш, присвячений заслуженій, улюбленій людині).
31. Що означає в перекладі з латині назва відомого вірша Г. Сковороди («Про свободу»)
32. Якого гетьмана називає Г. Сковорода батьком вольності? (Богдана Хмельницького)
33. В якому вірші засуджуються бюрократи, здирники, підлабузники, ледарі? («Всякому городу нрав і права»)
34. Що є запорукою душевної сили (Тверда віра в Бога)
35. Як називається збірка байок Г. Сковороди? («Байки Харківські»)
36. Чому автор назвав свою збірку саме так? (Бо написані байки в с. Бабаї , що поблизу Харкова)
37. Скільки прозових байок створив Г. Сковорода? (30)
38. З якої байки Г. Сковороди ці слова: «Ми, прості, судимо не за одягом та словами, а за справами?» Хто їх сказав? («Олениця та кабан». Олениця)
39. Назвіть байку і того, хто зробив такий висновок: «Краще вже сухар з водою, аніж цукор із бідою» («Чиж і Щиглик». Чиж.)
40. Яка байка присвячена темі сродної праці? («Бджола і шершень»)
41. Як називає мораль у своїх байках Г. Сковорода? (Силою)
42. Яка композиційна особливість байок Г. Сковороди? (Мораль буває в декілька разів більшою, ніж основна частина байки)
43. Г. Сковорода був і перекладачем. Твори якого поета він перекладав найбільше? (Давньоримського поета Горація)
44. Які твори Г. Сковороди були надруковані за життя поета? (Твори Г. Сковороди за його життя не друкувалися)
45. З якою метою на схилі літ Григорій Сковорода пішов пішки аж на Орловщину? (Щоб передати приятелю Михайлу Ковалинському рукописи своїх творів)
46. В якому селі зупинився мудрець і власноручно викопав собі могилу? (У селі Пан-Іванівці на Харківщині)
47. Коли помер Г. Сковорода? (9 листопада 1794 р.)
48. Які слова викарбувані на надмогильному камені, згідно заповіту Г. Сковороди? («Світ ловив мене, та не спіймав»)
49. Варіант якого твору поета І.П. Котляревського увів у сюжет п'єси Наталка-Полтавка? («Наталка Полтавка»)
50. Які скульптори увічнили образ Г. Сковороди? (Іван Кавалерідзе, Віктор Савченко, Валентин Зноба, Сергій Ястребов)

51. Які навчальні заклади носять ім'я Г. Сковороди? (Чорнухинська, Коврайська школи, Переяславський, Харківський університети)

52. Як тепер називається село Пан-Іванівка Золочівського району на Харківщині? (Сковородинівка) [4, с. 44].

Піша хода «Земним шляхом до духовного»

Мета: виховання інтересу до постаті Г. Сковороди, гордості за причетність до видатного Українця, формування національно-патріотичних почуттів, пропаганда Сковородинських поглядів на життя, його цінностей та ідеалів.

Шановні присутні – вчителі, учні, всі хто долучився до нашого заходу. Сьогодні музей Г. Сковороди організовує пішу ходу під гаслом «Земним шляхом – до духовного». Наша хода присвячена 300-річчю від дня народження видатного філософа, українського Першорозуму Г. Сковороди. Саме цією, колись курною

дорогою, проліг його просвітницький шлях до Ковраю. Працював у родині Томар він шість років, але, як бачимо залишився у нас назавжди. Тут, у Ковраї зароджувались філософські погляди, вдосконалювався педагогічний талант. Дослідники вважають, що саме в Ковраї Г. Сковорода зріс і сформувався духовно. Дорогою, яку здолаємо і ми, залишилися священні сліди – «не змиті вічності дощами, мандрівника Сковороди, що до цілющої води простує, занедбавши храми». Ми пройдемо Сковородинськими стежками, які знають і пам'ятають впевнену ходу крилатого велета із Чорнух.

Маршрут пішої ходи «Земним шляхом до духовного» розпочинається від в'їзного знаку, пролягає через територію Природничо-історичного комплексу імені Г. Сковороди. Ми будемо зупинятися біля Хреста покаяння – на місці колишньої Троїцької церкви, біля погруддя Г. Сковороди, меморіальної дошки, погребя Томар. На кожній зупинці ми слухатимемо вірші «Саду божественних пісень». Учасники ходи можуть робити фото біля пам'ятних місць, пов'язаних з перебуванням поета в селі. Завершиться наша піша хода в музеї. У конференц-залі відбудеться учнівська конференція «Вертоградар української духовності». Виступи готували учні 9-11 класів.

Проект «Начальні двері до філософії Г. Сковороди»

Мета проекту: донести до учнів основи філософії Г. Сковороди; переконати учнів у актуальності та необхідності засвоєння вічних істин, народної мудрості, яка є досвідом багатьох поколінь; спонукати дітей обрати афоризми Г. Сковороди, які б стали життєвим кредо чи правилом, супутником протягом всього життя; сформувати в учнів особисті уявлення про загальнолюдські цінності – добро, любов та щастя.

Завдання: створення філософсько-розвиваючого середовища.

Реалізувати ще один задум – створення філософсько-виховного середовища – надихнули учнівські роботи з образотворчого мистецтва за творчістю Г. Сковороди. Було проведено конкурс на кращий куточок «Світ Григорія Сковороди». Адже його філософія – складна і водночас проста – не завжди є зрозумілою для учнів початкової школи, тому хотілося донести на прикладах героїв творів філософські ідеї, відкрити для дітей світ мудреця Г. Сковороди. І подвір'я школи ожило, наповнилося новим змістом.

Серія банерів «Сковорода у пошуках щастя» змушує зупинитися кожного, замислитися над тим, для чого прийшов у цей світ, що вважати щастям.

Всіх радо зустрічає лелека – особливо розумний і родинний птах-символ. Лелека – образ української людини – ідеал вихованості. Йому властива велика любов до сім'ї, до дітей. Він – головний герой притчі Г.С. Сковороди «Благодарний Еродій». Еродій виріс в українській родині, де виховання здійснювалось в дусі поваги до своїх батьків та вдячності їм за все, що вони роблять для своїх дітей. Треба щоб діти були вдячними! А що є джерелом вдячності? Серце! Основна філософська ідея Г.С. Сковороди сконцентована навколо питання серця. Це – корінь і суть людини, центр її життя. Найвищим гріхом Г. Сковорода вважає невдячне серце. Невдячне, втрачене, пусте серце – символ бездуховності. Як глибоко мислив філософ!

На подвір'ї школи виросла альтанка. Це місце, де за переказами старожилів Г. Сковорода проводив уроки для свого вихованця Василя. Тепер тут вчителі проводять уроки мудрості. Афоризми, висічені на дереві, стають супутниками дітей на все життя.

Замислитися над тим, хто я в цьому світі, який я, що я хочу спонукає напис на шкільному дзеркалі «Пізнай себе». А афоризми в коридорі застерігають кожного цінувати час і знання.

Територія школи повністю вписується в колишню садибу Томар. Тут все дише історією. І стара груша, і стежка до панських купалень, і величезний льох. Саме тут, біля льоху, обладнано куточки «Бджола і Шершень», «Орел та Черепаха». В уста героїв байок мислитель вклав незаперечні істини – судження про значення праці в житті людини.

Проектна діяльність

SOS! Історична пам'ятка. Досліджуємо і зберігаємо разом!

Пам'ятки історії та культури місцевої громади є унікальними свідченнями минулого, важливим джерелом історичного досвіду поколінь. Учні дослідили і запропонували шляхи збереження і впорядкування історичних об'єктів села: Погріб родини Томар – пам'ятка архітектури XVIII ст.; Природничо-історичний комплекс ім. Г.С. Сковороди; Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва на Кравцевій горі.

Від скіфів та торків. Проект направлений на збереження історичних пам'яток та пам'ятних місць села, визнаних пріоритетними в ході опитування жителів сіл Коврай та Коврай Другий. Підготовлено презентацію про найдавніші археологічні пам'ятки села скіфського періоду кургани доби бронзи.

Створення відеоролику «Слідами давніх торків». Проект направлений на вивчення цікавої історії населеного пункту – села Коврай. Мета ініціативи – привернення уваги мешканців села та туристів до вивчення минувшини. Досліджено походження торків, територію їх розселення, період їх перебування в доріччі Супою, їх звичаї та традиції, мову, адже саме торки дали назву річці і селу.

Посиденьки. Ініціатива спрямована на актуалізацію літературної історії села. В рамках ініціативи розроблено інтерактивну екскурсію та розроблено квест «Літературними стежками села». Тематична екскурсія пройде дорогами відомих українських письменників-класиків, життєвий і творчий шлях яких тісно пов'язаний із с. Коврай. Екскурсоводи донесуть до туристів маловідомі факти перебування в селі Г. Сковороди, І. Котляревського.

Проект «Таємнича історія села». Ініціатива має на меті сприяти позитивній тенденції до зацікавленості і розширення знань історії села через тематичні екскурсії.

Проект має перспективу розвитку: планується продовження реалізації термінів ініціативи, а також розширення тематики екскурсій.

Ініціатива «Вотчина Томар». Проект передбачає дослідження маловідомих сторінок історії с. Коврай. Саме переяславський полковник Степан Томара осадив тут людей на своїх землях. Коврай – центральна садиба власника великих земельних угідь Лівобережної Черкащини. Який слід залишили Томари в історії села і країни? Як відшукати нащадків великого роду?

Проект «Зникаюче село». Мета проекту – популяризація Ковраю, привернення уваги до історії села, маловідомих фактів. На прикладі

зруйнування Троїцької церкви, побудованої учнем Г. Сковороди Василем Томарою, подається основний месидж ініціативи: «Не варто руйнувати спадщини минулого, адже воно має історичну і культурну цінність». В ході реалізації проекту створено макет Троїцької церкви, яка була візитівкою села, розроблено опитувальник для жителів села та записано спогади, проведено літературний конкурс «Поема сонячного саява». Е рамках ініціативи створено ряд фотографій зі зниклими будівлями села. На базі цих фотографій обладнано виставку в музеї, відкриту для жителів села, а макет церкви став частиною експозиції.

Проект «До козаків на гостину». Ініціатива направлена на ознайомлення з найцікавішим періодом історії України – періодом козацтва. Г. Сковорода – нащадок давнього козацького роду. Козацька норавлива вдача, залишена йому батьком козаком-характерником, бентежить, бунтує рабську кров вже три століття. Чи й у наших жилах тече козацька кров? Як писалася козацька слава нашого краю? Відповіді шукали на відрізку розробленого маршрут туристично-краєзнавчої подорожі «Золотоніщина козацька».

Учні відвідали сотенні містечка Золотоніщини: Гельмязів, Бубнів (Бубнівську Слобідку), Піщану, Домонтів, Золотоношу, Деньги, а також полкове містечко Кропивну.

Проект «Сім природних чудес Ковраю». Ініціатива спрямована на збереження і примноження пам'яток природи села. У результаті опитування жителів села, учнів школи визначено Сім природних чудес нашого села та виготовлено візитку, яку можуть отримати гості села [8, 68-69].

Сковородинська діброва

В рамках Міжнародного проекту «Сковорода – 300», учнівський колектив долучився до акції «Сковородинська діброва» і на території Природничо-історичного комплексу імені Г. Сковороди закладено живий зелений пам'ятник видатному філософу і поету – «Сад божественних пісень». Це не лише увічнить добре ім'я та пам'ять про Г. Сковороду, а ще раз нагадає нам, що національна духовність, культура, творцем якої був і наш Першорозум, сприяють згуртуванню нації, надихають її на творчий розвиток, розбудову державності України. Адже своїм мудрим словом Г. Сковорода переконував, що краса рідного краю позитивно впливає на фізичний і духовний стан людини. Ювілейний зелений рух – творення «живого пам'ятника» Григорію «Де труд, там і спочинок, де турбота, там і радість».

Г. Сковорода був дуже близьким з природою, вважав себе її невід’ємною частиною. Його пейзажна лірика проникнута любов’ю до рідної природи. Створювати зелені краєвиди на території музейного комплексу – означає зберігати і естетично удосконалювати середовище, в якому народжувалась безсмертна лірика поета, яке надихало на творчість любомудра.

Саджанці для висадження діброви надав Золотоніський Держлісгосп. У висадженні діброви взяли участь 8-11 класів.

Мета акції «Сковородинська діброва»:

- екологічне виховання дітей та молоді, формування в них екологічної культури, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основу життя на Землі;
- залучення вихованців до активної екологічної діяльності, виховання в них нетерпимого ставлення до тих, хто завдає шкоди природі;
- облаштування території Природничо-історичного комплексу Г. Сковороди;
- залучення до творчої фізичної праці учнів та працівників школи;
- виховання поваги до рідної школи;
- виховання здорового способу життя.

Завдання акції:

- створити навчально-матеріальну базу для вивчення природознавства, біології, географії;
- висадити на території школи рослини – пам’ятки природи: Сковородинську діброву, філософську алею сумаху – на честь ювілею Г. Сковороди; урізноманітнити зеленими насадженнями Природничо-історичний комплекс ім. Г. Сковороди;
- використовувати створені пам’ятки природи у виховній роботі. Розробити навчально-виховну екологічну стежку;
- організувати профорієнтаційну роботу;
- зробити Природничо-історичний комплекс Г. Сковороди місцем для розмноження і розповсюдження найбільш цінних нових і рідкісних видів рослин, прикладом демонстрування прийомів найкращого застосування в озелененні того чи іншого виду рослин у конкретних умовах;
- розширити базові знання учнів про природу рідного краю;
- вивчити нові сорти декоративних рослин, які використовуються у зовнішньому озелененні;
- формувати в школярів здоров’язберігаючі компетентності;

- створення сприятливої екологічної обстановки;
- поліпшення санітарно-гігієнічного режиму.
- **Очікувані результати:**
- естетичний вигляд шкільного подвір'я;
- благоустрій Природно-історичного комплексу Г. Сковороди, музейного середовища;
- створення здоров'язберігаючого середовища;
- дослідження лікувальних та оздоровчих властивостей рослин;
- профорієнтаційне спрямування – формування навичок ландшафтного дизайну;
- використання навчально-матеріальної бази при вивченні біології та природничих дисциплін; трудове та екологічне виховання учнів.

Конкурс на кращу презентацію «Життєвий і творчий шлях Г. Сковороди»

Життя філософа Г. Сковороди оповите легендами і переказами, здається всім відоме, проте ще нікому не вдалося розгадати феномен особистості, досягнути розумом суть подвижницького шляху.

Мета: дослідити життєвий і творчий шлях Г. Сковороди, основні віхи життя філософа. Формувати, збагачувати внутрішній світ дитини, позитивно впливати на її свідомість і підсвідомість, спрямовувати морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичний смак; вдосконалювати уміння створювати презентації, виділяти головне. Розглядати постать Г. Сковороди як конкретну історичну особу, яка мислить та емоційно реагує на світ і власне перебування в ньому, як неповторна особистість, митець (Роботи переможців).

Участь у Всеукраїнському конкурсі філософсько-культурологічного есе

Національний університет «Острозька академія», кафедра культурології та філософії в 2019 р. організували конкурс філософсько-культурологічного есе.

Конкурс проводиться традиційно в рамках відзначення Всесвітнього дня філософії за регламентом ЮНЕСКО. 2019 р. традиційний круглий стіл, який відбудеться в НУ «Острозька академія» з нагоди Дня філософії, був присвячений 297-річчю з дня народження Григорія Сковороди.

Тема есе – один із запропонованих висловів Г. Сковороди:

Як сіль без смаку, як колір без природного свого духу, а око без зіниць, так несродна діяльність завжди чогось-то тайного позбавлена. Але це тайне і є голова, а називається грекою то прєпов, краса, і не залежить від науки, але наука від нього.

Байки Харківські

Премудрості справа в тому полягає, щоб зрозуміти те, в чому щастя – ось праве крило, а чеснота трудиться знайти...ось і ліве. Без цих крил ніяким чином не можна вирватись і взлетіти до благополуччя. Премудрість – як гостродальнозряче орлине око, а чеснота

– як мужні руки з легкими оленячими ногами. Це божественне подружжя живо зображене цією байкою.

Розмова п'яти путників про істинне щастя

Якщо в твоєму домі скарб заритий, а ти про те не знаєш, слово в слово, як би його і не бувало. Отож, пізнай самого себе, віднайти себе самого і знайти людину – це все одне означає.

Наркіс: розмова пізнай самого себе

Учасником конкурсу стала учениця 11 класу Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди Омелян Ірина Олексіївна. Тема роботи «Сродна праця» – складова щастя людини і суспільства».

Флеш-моб «Свобода»

З метою відзначення Дня свободи 21 листопада 2020 р., ми запрошуємо долучитися до флеш-мобу., суть якого полягає у спільному виразному читанні вірша Г. Сковороди «De libertate» («Що є свобода?»). Пропонуємо приєднатися до нас учнів всіх шкіл України, всіх хто шанує свободу як найвищу цінність, постать Г. Сковороди, Сковородинознавців. Втрата особистої свободи людини не давала душевного спокою Г. Сковороді. А тим більше – втрата державності. Педагогіка Сковороди – педагогіка свободи. Ми запрошуємо вас на майдан свободи.

Флеш-моб проводиться з метою реалізації заходів, спрямованих на всебічну підтримку і розвиток української ідентичності, формування в учнівської молоді почуття духовності, усвідомлення своєї відповідальності за долю народу і держави, широкого залучення школярів до сучасних форм вияву громадянської активності.

Умови проведення флеш-мобу.

1. Завдання учням: до початку заходу вивчити вірш Г. Сковороди «De libertate» («Що є свобода?»).

Що є свобода? Добро в ній якеє?

Кажуть, неначе воно золотее.

Ні ж бо! Не злото!

Зрівнявши все злото,

проти свободи воно лиш болото!

О, як би в дурні мені не пошитись,

щоб без свободи не міг я лишитись!

Слава навіки буде з тобою,

Вольності отче, Богдане-герою!

2. Місце проведення флеш-мобу прибране національною атрибутикою.

3. Планується конфігурація розміщення усіх дітей навчального закладу.

4. Учні всі разом читають виразно вірш.

При наявності технічних засобів можна забезпечити показ слайдів духовного і патріотичного змісту, музичне оформлення.

Фотоквест «Афоризми Г. Сковороди»

«Він приходить до нас сучасником не за примусовим покликом ювілею, а по святому праву володаря наших душ, за чистоту і благородство яких він і досі веде подвижницьке життя – боротьбу. Філософ був духовним мечем своєї доби, криця його думки гостра і витверезуюча, войовничий пал – бездонний. Пристрасть агітатора і полеміста знаходить і в наших, посипаних попелом Освенціма і Хіросіми, серцях вдячний відгук...» (Драч І.).

Інтернет-захід віртуального музею Г. Сковороди передбачає:

- Обрати афоризм як життєве кредо.
- Роздрукувати його.
- Сфотографуватися з ним.

Розмістити у групі «Зразковий Літературний музей Г.С. Сковороди».

Зібрати найбільшу кількість «лайків».

Найбільшу кількість «лайків» отримали афоризми:

Щастя «Істинне щастя всередині нас».

Любов «Любов виникає з любові».

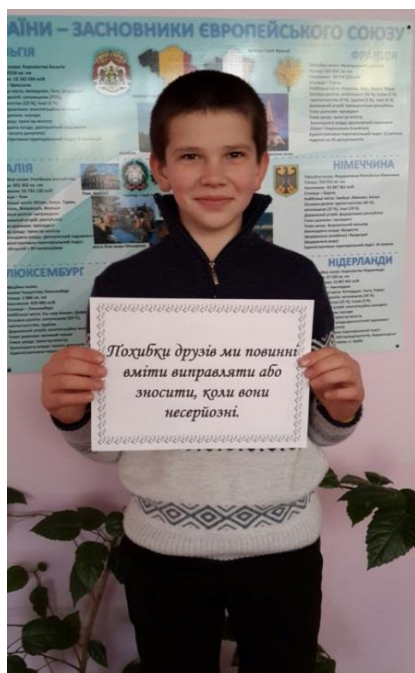
Добро «Будь-яке добро сховане у вдячності».

Природа «Не вчи яблуню родити яблука».

Людина «Духовна людина вільна».

Життя «Один живе, щоб їсти, а я їм для того, щоб жити».

Мудрість «У всьому найкраще дотримуватися міри».

Екскурсія в м. Чорнухи – батьківщину Г. Сковороди

6 жовтня 2016 р. учасники навчально-виховного процесу Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди здійснили екскурсійну поїздку до містечка Чорнухи Полтавської області – на батьківщину видатного українського філософа Г.С. Сковороди.

3 грудня 1722 р.на Полтавщині у містечку Чорнухах у сім'ї малоземельного козака Сави Сковороди народився Григорій. Мало ми знаємо про дитячі його роки. Відомо тільки, що початкову освіту Г. Сковорода одержав у сільській школі та мандрівних дяків. Він був допитливим хлопчиною. Дуже кохався у музиці. Залюбки вчився співати у церковному хорі. Часто блукав він степом, лісом, садками, дослухаючись до звуків рідної природи. Думки і мрії свої він довіряв саморобній бузиновій сопілці –

незмінній подрузі всього життя. З нею він ніколи не розлучався, носив її завжди за поясом, як козак шаблю, пістоль або люльку.

Та залишилися позаду роки, коли зазнав матиної ласки, і пригод на березі тихої Многи. Молодий Григорій починає наполегливо шукати «свою статтю», свої уподобання [2,14].

Під час екскурсії ми переконалися в тому, що поетичні твори Г. Сковороди присвячені рідному селу. Він так щиро любив свій край, що десь на чужині оспівував красу Батьківщини. Природа Чорнух, рельєф місцевості, тихоплинна річка Многа дуже схожі на нашу коврайську місцевість – і “долини, й пагорки, і вод потоки чисті, і береги крутісті, і кучері дібров та лісків”.

Відтворена батьківська хата мудреця Г. Сковороди, здається береже тепло і затишок печі, ще й досі пахне козацький куліш, дихає ароматом лепеха. Чорнухинський музей з оновленою експозицією вражає своєю оригінальністю, унікальністю, і разом з тим простотою, яку так цінував Г. Сковорода. Тут кожна річ є підказкою до розуміння його філософських істин.

Акція SOS «Втрачена назавжди».

Досліджуємо і відроджуємо разом!

Троїцька церква. Збудована учнем Г. Сковороди Василем Томарою у 1803 р.

Будівництво малої дерев'яної церкви. Про історію старої дерев'яної церкви старожили згадують так:

З Переяслава їхав пан Томара вперше до Ковраю. У фаєтоні сиділи пан Томара, з ним ще троє панів та кучер Сімеон. Дорогою їх застала страшна гроза. Почалась велика горобина ніч. Блискавка сліпила людям очі, грім глушив і людей, і коней. Коли спускались з гори, коні злякались сильного грому і понеслись прямо на старе кладовище. Для когось була викопана яма. Карета перекинулась, коні попадали. Коли вранці люди збіглись рятувати панів, карету поставили на колеса і побачили: кучер Сімеон і пан Томара живі, а троє панів – гості Томар – мертві. Невдовзі прийшов пан з жінкою на те місце. Зняв Томара шапку, зняв шаблю, став на коліна і намалював на землі хрест. Скоро на тому місці Томара поставив невелику дерев'яну церкву і вніс до церкви дорогі дари (Нехорошев С.С.) [9, с. 42].

Нова Троїцька церква. Спогади жителя х. Леонівщина Швидкого С.М.: «Люди багато зазнали горя, коли будували нову камінну церкву. Тоді роки були важкі- неврожайні і дощові. День і ніч лив дощ, холодна осінь. Люди казали, що цегляну церкву будуємо на мужичих спинах, мужичими мозолями. Дійсно, це було так. Не пани робили церкву, а кріпаки. Каврайські мужики їздили волами до Золотоноші, до Полтави, до Києва за всім необхідним для будівництва церкви. Дасть пан воли, а ти візьмеш у торбу хліба, солі й цибулі, і в дорогу. А бувало, що волів ганяли зря. Мені було років дванадцять, коли будували ту церкву, а моєму татові – 50. А дід було з печі: «А чи скоро відправа буде?» – одне їхнє бажання – одговітись у новій церкві. Жінки всі кращі речі віддавали до церкви: рушники, скатертини, ікони»(С. Нехорошев) [9, с. 43].

Літературний батл

Ідея змагань у виразному читанні віршів Г. Сковороди, знанні їх текстів, умінні віршувати. Учасники батлу – учні 8-11 класів. 8 учнів діляться на дві команди.

1 тур. Першим учасником задається темп батлу. Він читає виразно першу строфу обраного ним вірша із збірки «Сад божественних пісень». Другу строфу цього ж вірша читає учасник другої команди. І так по черзі закінчують вірш. Наступну поезію вибирає і починає читати інша команда. У ролі журі – глядачі, які своїми оплесками визначають переможця змагань.

2 тур. Учасники змагаються в умінні віршувати. Ведучий виголошує першу строчку вірша, учасники продовжують вірш заданої тематики. (На обдумування дається 3 хвилини). У змаганні бере участь кожен член

команди. Оцінюється рифма, відповідність темі, набір лексики. Переможці визначаються оплесками глядачів.

3 тур. Учасники отримують завдання «Загублена строчка». Виконати треба завдання за визначений час. Оцінюється правильність заповнення пропусків.

Підбиваються підсумки. Призи – сувенірні закладки з 500-гривневою купюрою.

Музейний гурток

Програма занять шкільного історичного товариства «Дзвін» в Літературному музеї Г.С. Сковороди «Село Коврай у XVIII столітті» Проект з дослідження сквородинської епохи

№/ дата	Тема музейного уроку	Очікувані результати
1	Ознайомлення учнів з історичними джерелами з питання дослідження історії с. Коврай у XVIII ст.	учні знатимуть історіографію питання; здобуватимуть уміння залучати до вивчення історії села різноманітні історичні джерела
2	Усна історія як історичне джерело. Нехорошев С.С. і його історичні оповідання.	розумітимуть значення усної історії як історичного джерела; ознайомляться з методикою проведення інтерв'ю; ознайомляться з життєвим і творчим шляхом Нехорошева С.С.
3	Опрацювання Коврайського зошита Нехорошева С.С. Зміст і тематика досліджень.	ознайомляться із змістом, тематикою спогадів жителів села, записаними Нехорошевим С.С. умітимуть визначати тематику спогадів
4	Соціально-економічний розвиток села у XVIII ст. Життя заможних поміщиків і залежних селян в оцінці жителів села – респондентів.	знатимуть особливості соціально-економічного розвитку села XVIII ст. в контексті історії українських земель у складі Російської імперії; матимуть уяву про життя панівних і залежних верств населення на прикладі села

5	Коврайський період (1753-1759 рр.) життя Г.С. Сковороди у спогадах жителів села, записаних Нехорошевим С.С. у 1927-1931 рр.	ознайомляться із спогадами жителів села про перебування в с. Коврай Г. Сковороди; розумітимуть значення коврайського періоду в житті відомого поета, філософа, педагога
6	Рід Томар у с. Коврай. Лев Томара – київський губернатор. Історія Троїцької церкви за матеріалами усної історії. Василь Томара – сенатор, таємний радник, посол, меценат.	знатимуть обставини заснування населеного пункту; ознайомляться із генеалогічним деревом родини Томар; зможуть давати оцінку ролі Томар в історії села; знатимуть історію будівництва Троїцької церкви; ознайомляться із спогадами, легендами про Троїцьку церкву
7	Побут, звичаї і традиції с. Коврай у XVIII ст.	зможуть давати характеристику побутових умов, звичаїв та обрядів жителів села
8	Підготовка учнівських досліджень історії села Коврай з використанням матеріалів усної історії, зібраними Нехорошевим С.С. та його історичних оповідань .	розумітимуть роль краєзнавчих досліджень у вивченні історії, значення усної історії як історичного джерела
9	Презентація дослідницьких проектів. «Троїцька церква». «Коврайський період життя і творчості Г. Сковороди». «Рід Томар у Ковраї». «Нехорошев С.С. – фольклорист, народний історик». «Село Коврай у XVIII ст.»	знатимуть історію свого населеного пункту, життєвий і творчий шлях видатних людей, імена яких пов'язані з історією села

Філософський круглий стіл

Мета: допомогти старшокласникам розібратися в складних філософських та соціальних проблемах.

Учасники філософського столу діляться на групи: технічну, музичну, дизайнер-групу. Групи отримують завдання. За порадою звертаються до консультантів. Учасники розмови сідають за круглий стіл. Початок обговорення символізує запалена свічка.

Задовго до дискусії учасникам пропонується не більше 5 питань. Останнє запитання повинно бути таким, щоб у відповіді на нього підвели підсумок всій дискусії. Учасники столу користуються філософською літературою, філософським словником. Можна використовувати записані цитати, факти.

Час дискусії не більше півтори години.

Філософський стіл присвячується таким проблемам: «Совість», «Воля і необхідність», «Щастя», «Захист життя», «Людина і призначення», «Духовна культура», «Природа і суспільство». Змістом столу можуть бути проблеми старшокласників, Філософський стіл можна присвятити видатним філософам, зокрема Г. Сковороді.

Філософський стіл «Гідність людини».

Питання:

1. Відношення людини до самої себе складаються стихійно чи вона їх встановлює свідомо?
2. Яким може бути відношення людини до людини?
3. В якому віці людина повинна усвідомлювати ставлення до самої себе?
4. Який зміст ви вкладаєте в слово гідність?
5. Чи встановлюється зв'язок понять: гордість, скромність, гідність? [10, 56].

«П'ять хвилин з мистецтвом».

«П'ять хвилин з мистецтвом» – це нова цікава форма роботи з учнями в шкільному музеї, яка дозволяє систематично спілкуватися учням з поезією, музикою, живописом на тему Сковородіани.

Техніка підготовки заходу досить проста. Група екскурсоводів отримує завдання. Наперед обговорюється форма подачі твору мистецтва. Проводить лише одна репетиція. Організаторська робота розподіляється між всіма членами гуртка екскурсоводів. Вивішується оголошення «П'ять хвилин поезії», чи «П'ять хвилин живопису». Такі заходи проводимо в день проведення фестивалю «Де лібертате», в день народження Г. Сковороди.

Мета: ознайомити учнів школи з поетичною творчістю сучасних поетів, які присвячують свої вірші видатному філософу, з картинами сучасних

художників, які увічнюють образ Г. Сковороди, з музичними творами сучасних композиторів, які пишуть музику на вірші Г. Сковороди і виконують їх.

Впродовж 2015-2022 рр. учні ознайомились з творчістю Людмили Рінгіс, Михайла Калініченка, Генрі Ягодкіна, Людмили та Галини Турчин.

Дзеркало «Пізнай себе»

Мета: пізнати самого себе.

Завдання: показати гідність свого класу в пантомімі. Учасники готуються представити клас. На підготовку 15 хвилин. Кожна група показує свою пантоміму.

Нове завдання: Дзеркало не обдуриш!. Показати свої недоліки Знову творча робота в групах. Кожна група показує якийсь один недолік.

Обговорення: як виправити недоліки.

Педагогічна співдружність

Мета: допомогти вчителям і учням краще зрозуміти один одного, з'ясувати рівень взаємовідносин для подальшого розвитку співробітництва.

Учасники: творчі групи 8-11 класів і вчителі.

Бесіда:

1. Хто такий вчитель? Яким має бути сьогоднішній вчитель?
2. Хто такий учень? Який, на вашу думку, ідеальний учень?

(На кожне запитання на обдумування 1 хв.)

Можлива конфліктна відповідь, можна висловити свою думку.

Творче завдання:

1. Складіть словник вчителя з 10 найбільш вживаних слів і фраз.
2. Конкурс педагогічних ерудитів: Кому належать ці слова?

«Довго сам учись, коли хочеш навчати інших» (Г. Сковорода)

Назвіть представників Гуманної педагогіки. (Г. Сковорода, О. Захаренко)

Фізкультхвилинка.

3. Продовжіть фразу: «Я з задоволенням іду до школи, коли....»
- «Мені не хочеться до школи, коли...»

4. Спробуємо вирішити конфліктну ситуацію.

5. За якими ознаками можна судити, чи дружать у школі вчителі і учні?

6. Вирішіть і направте по 1 абітурієнту від кожної творчої групи в педінститут. Обґрунтуйте вибір.

Завдання абітурієнту.

Провести з важким підлітком бесіду на тему:

- у нас не курять;
- в нашій школі не обманюють;
- у нас цінують працю вчителя;
- у нас не запізнюються.

Теми абітурієнти беруть на вибір, готуються 5 хвилин, 2 хвилини для відповіді.

Музична перерва. Відповіді абітурієнтів.

Підведення підсумків [11, 62].

Конкурс «Як спіймати час»

«З усіх втрат втрата часу найважча». Це відомий афоризм українського філософа Г. Сковороди. Час завжди пригнічував людей своєю швидкоплинністю і люди намагались його не гаяти. Казали «Всьому свій час». Час берегли, економили, замість сокири почали використовувати пилку, бухгалтерську роботу переклали на комп'ютерні програми, замість листів використовують електронну пошту.

А де ще є невикористані резерви?

Конкурсні завдання:

1. Подумайте, і опишіть власні поради щодо економії часу. Це повинні бути ще не існуючі приклади, які хоча б на секунду зекономили час людини.
2. Які приклади з вашого щоденного життя свідчать про економію часу?
3. Що робити з зекономленим часом? На що його витратити?
4. Основні критерії конкурсу:
 - оригінальність запропонованого методу;
 - наукова обґрунтованість пропозицій;
 - практична можливість використання [1, 67].

Проект «Жива вода»

Мета проекту: забезпечити цілющою питною водою чисельних відвідувачів музею, створити біля розташування природних джерел та криниць рекреаційні зони відпочинку, формувати у громадян, зокрема молоді, дбайливе ставлення до водних ресурсів та навколишнього середовища.

Завдання проекту: відновити та зберегти природні водойми, пов'язані з іменем Г. Сковороди, створити проект облаштування відпочинкової зони в північній частині Сковородинської діброви; підвищити обізнаність серед молоді про необхідність збереження та охорони природних джерел та довкілля.

Проект «Григорій Сковорода – 300»

Мета проекту – створення в структурі регіонів-символів для забезпечення «сродної» праці сталої орієнтації як головної умови щастя кожної особистості і більшості в громаді.

Засоби здійснення цієї мети: запровадження новітніх технологій, виробництво екологічно чистої продукції, розвиток зеленого туризму в місцях, пов'язаних з Г. Сковородою та іншими видатними українцями. З метою реалізації проекту реалізовано ініціативу «Тематичне село».

План заходів музею Г. Сковороди щодо реалізації ініціативи «Тематичне село»

№	Заходи проекту	Відповідальна особа
1	Розглянути питання щодо реалізації проекту «Тематичне село» на засіданні педагогічної ради.	Директор Різник Л.Л.
2	Укласти угоду про співпрацю з органами місцевого самоврядування (сільська рада с. Коврай) та представниками соціально орієнтованого підприємництва щодо розвитку села як туристичного об'єкту.	Директор музею Різник Л.Л., сільський голова Юрко Л.М.
3	Провести круглий стіл з а участю всіх зацікавлених партнерів з питання розробки моделі «Тематичного села».	Різник Л.Л. Юрко Л.М.
4	Встановити та облаштувати в'їздний знак в село. Оголосити конкурс на краще облаштування в'їзного знаку серед учнів школи.	Сільський голова. Керівник музею
5	Встановити вказівники на центральних дорогах: Київ-Дніпропетровськ в селі Софіївка Золотоноша – Гельмязів в селі Гельмязів Золотонша – Драбів. Облаштувати територію місць, де встановлені вказівники.	Сільський голова. Учні школи, рада музею
6	Розробити екскурсійний маршрут «Коврайський світ Григорія Сковороди» та заходи розважальної програми для різних цільових груп туристів.	Керівник музею, екскурсоводи

7	Підготувати екскурсоводів з числа учнів та вчителів школи, залучити волонтерів.	Керівник музею, екскурсоводи
8	Облаштувати відпочинкову зону на території Природничо-історичного комплексу імені Г. Сковороди	Учні і вчителі
9	Створити куточки відпочинку на шляху до торгових закладів села та до Кравцевої гори.	Коврайська сільська рада, учні школи
10	Залучити народних умільців села до проведення майстер-класів для туристів.	Керівник проекту
11	Провести на сільському сході роз'яснювальну роботу щодо організації і розвитку зеленого туризму в селі.	Різник Л.Л., Юрко Л.М.
12	Ввести в навчально-виховний процес заняття з організації сільського мікропідприємництва. Для проведення занять залучити фермерів, сільських підприємців.	Директор Різник Л.Л.
13	Щорічно організовувати тематичні заходи за участю запрошених гостей та туристів: Фестиваль «Де лібертате». «Ніч в музеї». Акція «Жива вода». «Яблучний пленер». Ленд-арт-проекти «Збережемо вертоград Сковороди»	Керівник музею
14	З метою популяризації діяльності музею та ефективності створення моделі тематичного села створити Віртуальний музей Г. Сковороди. Забезпечити висвітлення в засобах масової інформації заходи з реалізації проекту, виготовити візитівку тематичного села – «Світ мудреця»	Директор музею Різник Л.Л.

Фестиваль «De libertate»

Відбувся 2 грудня 2020 р. із особливою урочистістю. Учні школи прийшли до школи у вишиванках. Святковий день розпочався із виконання Гімну України. Протягом дня говорили про свободу, як головну цінність в розвитку особистості.

Мета гасла фестивалю **«De libertate»**: навчати учнів цінувати свободу, демократію, незалежність.

Класні керівники провели єдиний урок **«Пізнай себе, свій край, свій народ»**.

З особливою відповідальністю готувалися учні до літературно-мистецького заходу «Чолом Сократ, дитина серцем». Було визначено кращих читців віршів Г. Сковороди. Учні 1-6 класів пройшли туристично-краєзнавчим маршрутом «Коврайськими стежками Г. Сковороди».

Протягом тижня учні школи брали участь у **фото-квесті**. Гасло заходу: «Афоризми Г. Сковороди – супутники життя людини».

Протягом дня проходив майстер-клас по виготовленню ляльки-мотанки, яка і стала символом фестивалю [13, 69].

Постійнодіюча акція «Збережемо вертоград Г. Сковороди»

Дії учнів у акції:

- Догляд за територією Природничо-історичного комплексу Г. Сковороди;
- Збереження історичних пам'яток села;
- Встановлення відповідних знаків і табличок;
- Оптимізація зелених насаджень на території Природничо-історичного комплексу імені Г.С. Сковороди;
- Створення шкілки саджанців;
- Поповнення музею експонатами.

Створення галереї героїв байок Г. Сковороди

Галерея героїв байок Г. Сковороди – виставка-експозиція власноруч виготовлених лялькових персонажів різними техніками виконання: вироби із солоного тіста, вироби із сентипону, глиняні вироби, хутрові вироби, паперопластика. Герої байок розміщені попарно, відповідно змісту байок. Учні-екскурсоводи самі озвучують персонажів під час екскурсії, або пропонують аудіо запис байки. Біля кожної пари героїв стоїть табличка, на якій означена мораль (сила) байки. Галерея служить наочним матеріалом на уроках мудрості, уроках доброти. Байки мають значний виховний потенціал. Кожне слово персонажа байки не мовлене даремно – в ньому глибокий зміст і висока мораль. Вчителі під час музейних уроків пропонують учням різноманітні вправи, спираючись на галерею персонажів [14, 44].

«Нерівна рівність»

Водограй «Нерівна рівність» встановлено в музеї Г. Сковороди у жовтні 2021 р. На 500 гривневій купюрі зображено малюнок Г. Сковороди – водограй. Як відомо, це один з улюблених образів митців бароко і належить до таких явищ природи, які перебувають у постійному русі. Водограй одночасно наповнює різні чаші. Чаша у бароковій поезії символізує долю людини, Божий гнів, порятунок, премудрість, вдячність, смерть. Над малюнком, який поет помістив у творі «Разговор, называемый алфавит, или Букварь мира», напис «Не равное всем равенство. Льются из разных трубков разные сосуды, вокруг фонтана стоящие». Так Григорій Савич проілюстрував одну з філософських тез про «нерівну рівність».

Як бачимо, всі посудини однаково наповнені – і великі, і малі, і широкі, і вузькі – і цим задоволені. Одна людина задовольняється малим, а іншій і повної чаші мало. «Один і в бідності багатий» [2,28].

Колективна творча справа «У бідності багатий»

Колективна творча справа – спільний пошук кращих рішень важливих завдань, який дає змогу вирішити цілий ряд педагогічних завдань, спрямованих на розвиток колективних демократичних основ життя, самостійності та ініціативи дітей, активного відношення до оточуючого середовища. Триптих «У бідності багатий» створений учнями 8-11 класів Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди до 295-річчя філософа.

Мета: дослідження всіх граней особистості Г. Сковороди, його вчення, філософських істин. Проблемне запитання: «Чи відповідають ідеї Сковороди його особистому прикладу і способу життя».

Три колажі виготовлені із дрібних монет, як символу незначних статків. Створені композиції світяться, віддзеркалюються щастям. Г. Сковорода провів життя у пошуках щастя, і розумів, що воно поряд, воно всередині себе. Варто лише пізнати себе [2,24].

Гра «Знайди свого побратима»

Як влучно зауважив дослідник Г. Сковороди В. Шевчук «Поети в наш час люблять блиснути цитатою із Сковороди, бо незле звучить, й сам Сковорода любив мислити афористично». Г. Сковорода не тільки любив влучні вислови, а й сам створював їх. І ми зможемо ознайомитися з

афоризмами у досконалому перекладі В. Шевчука, якщо проведемо гру «Знайди свого побратима».

Відомо, що термін «бароко» в перекладі з італійської мови означає «дивний, прекрасний», а однією з характерних його рис у пластичному мистецтві є любов до складної кривої лінії. Враховуючи такі дані, вигадливо розріжемо картки, на яких написані афоризми Г. Сковороди. Роздаємо по одній картці учасникам заходу і пропонуємо завдання: знайти свого побратима, тобто скласти дві картки так, щоб лінія розрізу співпала. У результаті читаємо афоризми видатного філософа.

Крила любові – крила вогню.

Міцна, як смерть, любов.

Любов виникає з любові, яку породжує ласка і прихильність у поєднанні із цнотливістю.

Хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?

Любов виникає з любові: коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.

Що може бути солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа.

Якщо порода добра, то й плоди добрі.

Будь-яке добро сховане у вдячності, як вогонь і світло в камінці.

Добре серце – те саме, що невичерпне джерело, яке завжди точить чисті струмені, тобто думки.

Хто добре захопився, той добре почав, а добре почати – це наполовину завершити.

Добрій людині кожен день свято, а беззаконникові – ані Великдень.

Істинно добра людина... трапляється рідше білої ворони.

Добра природа і врода – це добре серце.

Праця всякому добру батько.

Усяка справа має успіх, коли їй сприяє природа.

Подяка блаженній природі за те, що потрібне зробила легким, а важке – непотрібним.

Природа – всьому першопочаток і саморухома пружина.

Не вчи яблуню родити яблука; вже сама природа її навчила.

Гра «Упізнай афоризм»

Для проведення гри нам необхідно виготовити скриньку з підказками. В скриньку покладемо предмети-підказки: книга, Біблія, малюнок фонтану,

годинник, горіх пустий, макет серця, зображення пальми, дрібну монету, малюнок з крутою горою, зображення яблуні.

Завдання: назвати афоризми, що відповідають вказаним предметам.

Літературно-музичні композиції

Святкування ювілейних дат, проведення заходів щодо відкриття Сковородинівських навчань розпочинається літературно-музичною композицією. Розроблено і проведено ряд композицій з театралізованими елементами:

«Сократ чолом, дитина серцем». (Дитинство мандрівника Григорія Сковороди. Літературно-музична композиція для учнів 1-4 класів);

«Козацький син з чолом у небеса»;

«Вертоградар української духовності»;

«Із Сковородою в серці»;

«Той, в кого совість, як чистий кришталь». Година пам'яті. [2,28].

Музейні уроки

Музейний урок-пошук «Нести в душі Г. Сковороду». 11 клас;

Мета: здійснювати освітню функцію музею, залучати учнів до пошуково-дослідної діяльності; ознайомити учнів з ідеями Г. Сковороди, його моральними принципами та настановами; виховувати моральні чесноти, людяність, сприяти розвитку особистості учня.

Музейний урок «Г. Сковорода у пошуках щастя та істини» 10-11 кл.;

Мета: ознайомити присутніх із найважливішими віхами життя філософа;

дати початок формуванню в дітей уявлень про мислителя як про людину гуманну, високоморальну, освічену.

Музейний урок з вивчення філософських ідей Г. Сковороди. 10-11 кл.;

Мета: ознайомити учнів із основами філософського вчення Г. Сковороди, формувати особисті уявлення про добро, любов та щастя, виховувати загальнолюдські цінності.

Музейний урок до дня народження Г. Сковороди для учнів 7-11 кл.;

Мета: вивчити життєвий шлях мандрівника Г. Сковороди, дослідити особливості Коврайського періоду, ознайомитись з поезією даного періоду,

визначити роль «коврайського сидіння» у формуванні філософської системи, педагогічних поглядів.

Музейний урок-мандрівка для учнів 5-7 класів.;

Мета: ознайомити учнів 5-7 класів із життєвим та творчим шляхом Г. Сковороди, здійснити віртуальну подорож сковородинськими стежками, ознайомитись із збірками «Сад божественних пісень» та «Байки харківські».

Музейний урок для учнів 1-4 класів. Знайомство із Г. Сковородою.

Мета: ознайомитись з дитинством Г. Сковороди, експозицією шкільного музею, яка висвітлює життєвий і творчий шлях філософа, прослухати аудіо записи байок Г. Сковороди, читати байки у дійових особах [2,32-57].

Науково-дослідна діяльність

У музеї організована науково-дослідна робота. З власними науковими розвідками учні беруть участь у конкурсах науково-дослідних робіт обласного і Всеукраїнського рівня:

- МАН;
- МАН Юніор-Дослідник;
- «Об'єднаймося ж, брати мої»;
- Конкурс науково-дослідних робіт імені І.Б. Медвинського;
- «Моя Батьківщина – Україна»;
- «Мій рідний край»;
- Всеукраїнська історико-краєзнавча конференція учнівської молоді «Державотворчі процеси в Україні: через віки у ХХІ століття»;
- Сковородинівські студії;
- Всеукраїнська історико-філософська конференція
- «Пізнай себе, свій рід, свій народ»;
- «Непізнана історія мого краю»;
- «SOS! Історична пам'ятка».

Тематика наукових досліджень:

- «Коврайський період життя і творчості Г. Сковороди в оцінках сучасних дослідників» (Різник В. 10 клас. Керівник Різник Л.Л.)
- «Літературна діяльність Г. Сковороди в Коврайський період» (Опалінська Ю. 11 клас. Керівник Різник Л.Л.)
- «Зародження педагогічних ідей Г. Сковороди в селі Коврай2 (Керівник Різник Л.Л.)
- «Ґрунти рідного краю» (Мельник Л. 10 клас. Керівник Гончаренко В.О.)

- «Проблеми та перспективи розвитку фермерства в Україні» (Мельник Л. 11 клас. Керівник Гончаренко В.О.)
- «Екологічна оцінка стану річки Кавраєць» (Ковальов К. 9 клас. Керівник Горошко Л.М.)
- «Туристичні можливості Золотоніщини» (Казарян А. 11 клас. Керівник Гончаренко В.О.)
- «Концепція «сродної праці» у філософській спадщині Г.С. Сковороди» (Омелян І. 10 клас. Керівник Різник Л.Л.)
- «Впровадження філософсько-педагогічних ідей Г. Сковороди в навчально-виховний процес засобами педагогіки практичної дії» (Омелян І. 10 клас. Керівник Різник Л.Л.)

Напрямки наукових досліджень

Тема науково-дослідної роботи: Звичаєва культура використання свічки в традиції українського народу.

Актуальність роботи. Серед ритуальних предметів, що впродовж тривалої історичної традиції використання набули розмаїтого обрядового, магічного, захисного, лікувального призначення, чи не найперше місце за статусом посідає воскова свічка. Вогонь воскової свічки як один з першоелементів світобудови був первісним знаком життєдайної та цілющої енергії Сонця й сонячного проміння, символом життєвої сили, родючості, очищення. За давніми віруваннями, вогонь – жива істота, яка народжується, росте, живе, помирає, а потім знову відроджується. Отже, можемо припустити, що вогонь – земне втілення Сонця, наслідок божественного діяння.

У ході утвердження християнських світоглядних цінностей вогонь набув нової конотації – офіри християнському Творцеві. Його почали використовувати як жертву, особливо приємну Богові; без наявності воскових свічок не може відбутися жодне богослужіння. Свічка, знаменуючи собою духовне начало, яскраве духовне світло й чистоту в темряві невігластва, вважається одним із найважливіших християнських символів.

Мета роботи: дослідження суті та значення воскової свічки в житті українських християн та використання її в народній обрядовості.

Дослідницькі завдання полягають у вивченні, аналізі, порівнянні та узагальненні системи знань із зазначеної проблеми:

- опрацювати наявну літературну та джерельну базу з вказаної проблеми;

- проаналізувати роль та призначення воскової свічки у християнських церковних обрядах;
- простежити призначення свічки в народних обрядах, її зв'язок з церковним обрядом;
- порівняти використання свічки в народній обрядовості регіонів України;
- на основі опитування жителів с. Коврай визначити роль свічки в родинній обрядовості.

Об'єктом дослідження є християнська та українська народна обрядовість.

Предметом дослідження виступає воскова свічка в християнській та народній обрядовості.

Методологічна основа роботи побудована з використанням як суто історичних, так і загальнонаукових методів. Методологічну основу дослідження становлять загальновизнані принципи об'єктивності, фахової відповідальності, логіко-системний і порівняльний аналіз. Застосовуються методи синтезу, систематизації, узагальнення, опрацювання джерел.

Джерельна база дослідження. Джерельна база роботи включає в себе польові дослідження автора – опитування жителів с. Коврай Золотоніського району Черкаської області стосовно визначеної для дослідження теми. Свідчення односельців, зібрані дослідницею, дають можливість завдяки критичному їх використанню і співставленню даних, які в них містяться, вирішувати завдання дослідження і досягнути мети. У нашому дослідженні також використовується християнське історичне джерело – Біблія.

Історіографія дослідження. Аналіз історіографії дозволяє нам зробити висновок, що комплексної роботи, яка б спеціально досліджувала ритуальну семантику воскової свічки до цього часу не існувало. Лише окремі моменти, які висвітлюють ті чи інші аспекти проблеми, знаходилися в полі зору дослідників.

Публікації в періодичних виданнях допомагають вивчити різні точки зору на явища, що розглядаються. Так, цінними є матеріали газет та журналів, де розміщені дослідження О. Воропай, Є. Гайової, У. Мовної, Т. Пархоменко.

Значною мірою наше дослідження спирається на праці з інтернет-видань православних та католицьких церков. України, автори яких розглянули як загальні питання проблеми, так і окремі їх аспекти. Потрібно зазначити, що ці дослідження відзначаються передусім фаховою відповідальністю. Автори намагалися не тільки вразити читача цікавими фактами, але й глибоко

проаналізувати їх через призму соціокультурних обставин.

Наукова новизна полягає в порівняльному аналізі, систематизації та узагальненні системи знань з означеної проблеми, введенні в науковий обіг результатів опитування респондентів с. Коврай Золотоніського району Черкаської області.

Практичне значення. Зібрані та систематизовані нами матеріали можна використовувати на уроках історії, факультативних заняттях з історії рідного краю, учнівських конференціях, у виступах з доповіддю перед учнями школи. Робота може бути використана в якості узагальнюючого матеріалу для написання наукових статей, пов'язаних з християнськими українськими народними обрядами.

Тема науково-дослідної роботи: «Концепція «сродної праці» у філософській спадщині Г. Сковороди»

Актуальність. У різні часи й епохи філософи звертались до проблеми людини, її інтересів і потреб, відповідно до цього творили ідеал людини. У процесі пізнання світу людина завжди прагнула глибше й повніше досягнути сутність явищ, закони світовлаштування та себе саму.

Український філософ, поет-мислитель Г. Сковорода, який уособлює в собі цілісність серця, розуму та вчинку, є зразком таких намагань. В центрі своєї філософської системи він поставив людину, її реальні потреби й прагнення. Любомудр виходив з необхідності озброїти її засобами досягнення щасливого життя, яке має за основу Епікурову вимогу «живи за природою». Цю тезу мислитель вперше в історії української філософії перетворив на вимогу працювати за «сродністю», яка взаємопов'язана з теорією самопізнання і вченням про загальне щастя. Г. Сковорода підходить до ідеї перетворення праці з засобу існування в найпершу природну потребу і найвищу насолоду особистості, адже «сродна» праця, тобто праця за природними нахилами, здібностями визначає життя людини. Тільки праця становить сенс життя, духовно збагачує особу і дає можливість їй віднайти свій справжній шлях. Завдяки праці людина знаходить своє місце в складній системі суспільних взаємозв'язків і відносин.

Сьогодні, коли віками омріяна незалежна українська держава стала історичною реальністю, проблема духовного розвитку та самореалізації особистості набуває особливої актуальності. Процес становлення освіти й виховання має сприяти формуванню творчо розвиненої, духовно багатой особистості, що і є одним з головних завдань нашого суспільства.

Актуальність даної теми обумовлюється необхідністю всебічного осмислення соціально-філософських аспектів концепції «сродної» праці

Г. Сковороди для обґрунтування основоположних принципів і засад становлення та самореалізації творчої особистості в умовах інтенсивного розвитку національного соціокультурного простору. Саме «сродна» праця виступає основою діяльності людини, спрямованої на розвиток та вдосконалення всіх сфер суспільного життя, а це є визначальним при відродженні національних коренів на даному історичному етапі. Проблеми людини, порушені ще Г. Сковородою, залишаються і сьогодні актуальними в особистісному і суспільному житті.

Об'єктом дослідження є філософське вчення Г. Сковороди.

Предметом дослідження є людина та «сродна» праця в концепції Г. Сковороди.

Мета роботи полягає в аналізі ідеї «сродної» праці Г. Сковороди як основи особистісного буття, самореалізації та творчої діяльності людини в контексті сучасного розвитку та національного відродження українського суспільства.

Реалізація цієї мети зумовила постановку і вирішення таких взаємопов'язаних **дослідницьких завдань**:

- опрацювати наявну літературну та джерельну базу проблеми;
- висвітлити у змісті творів філософа новітній характер ідейних основ концепції «сродності»;
- показати, спираючись на ідею «сродності», що в самопізнанні та творчій активності людини виявляється її прагнення до самореалізації;
- розкрити суть концепції «сродної» праці як основи особистісної самореалізації, світоглядного, смисложиттєвого самовизначення та творчої діяльності людини;
- з'ясувати та обґрунтувати значення сквородинської концепції «сродної» праці для формування творчої особистості у процесі соціально-культурного, духовного розвитку сучасного українського суспільства.

Джерельна база дослідження. Джерельна база роботи включає в себе літературні та філософські твори Г. Сковороди, що дають можливість завдяки критичному їх використанню і постійному співставленню даних, які в них містяться, вирішувати завдання роботи та досягти мети. Велику цінність в підготовці дослідження відіграли матеріали літературного музею Г. Сковороди в с. Коврай Золотоніського району Черкаської області.

Історіографія дослідження. Аналіз історіографії дозволяє нам зробити висновок, що комплексної роботи, спеціально присвяченої всебічному розгляду концепції «сродної праці» Г. Сковороди до сьогодні не існує. Лише

окремі моменти, які висвітлюють ті чи інші аспекти проблеми, знаходилися в полі зору дослідників.

Публікації в колективній монографії «Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність» допомагають вивчити різні точки зору на явище, що розглядається. Так, цінними є праці Ф. Канака, В. Хомича, Н. Юхименко, С. Ярмуса.

Значною мірою наше дослідження спирається на актуальні наукові праці Д. Багалія, А. Мудрика, Д. Чижевського, В. Шевчука, які розглянули як загальні питання проблеми, так і окремі їх аспекти. Потрібно зазначити, що ці дослідження відзначаються передусім фаховою відповідальністю. Автори намагалися не тільки вразити читача новими фактами, але й глибоко проаналізувати їх через призму тогочасних соціокультурних обставин.

Наукова новизна. У роботі досліджуються соціально-філософські аспекти концепції «сродної» праці Г. Сковороди, що відкриває можливості для оригінальних спостережень та узагальнень.

Практичне застосування. Зібрані та систематизовані нами матеріали можна використовувати на уроках історії, факультативних заняттях з філософії, педагогіки, учнівських конференціях, у виступах з доповіддю перед учнями школи.

Структура роботи. Специфіка об'єкта і предмета дослідження, особливості мети та завдань, а також логіка дослідження обумовили структуру роботи, яка складається зі вступу, двох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел та літератури.

Тема науково-дослідної роботи: «Втілення філософсько-педагогічних ідей Г. Сковороди в освітній процес засобами педагогіки практичної дії».

Актуальність дослідження. В умовах глобалізації та процесу формування інформаційного суспільства освіта і виховання набувають статусу базисного елементу суспільства. Відтак освіта і виховання цілком виправдано стають об'єктом дослідницьких зусиль.

На практиці сучасна система освіти та виховання дотримується напряму формування людини швидше як індивідуаліста, ніж як індивідуальності. Глобалізація несе в собі вектор руйнування самобутності й плідного плюралізму життєвих форм. Саме тому одним з найважливіших елементів виховання людини є її моральне виховання. В сучасному суспільстві воно було піддане найбільш істотним деформаціям. Виховання, базоване на позиції дійсного гуманізму, стає основою перспективних соціальних змін.

Завдяки опорі на українську етнопедагогіку й нові науково-педагогічні відкриття, здійснюваний Г. Сковородою навчально-виховний процес, як і розроблені ним педагогічні концепції, відзначені високою ефективністю і неординарністю.

Г. Сковорода вважав природу могутнім виховним фактором, традиційно культивованим у народній педагогіці, природу називав «найкращою вчителькою». Йдучи за народною педагогікою, в центр педагогічної системи він ставить працю. Він обстоює актуальну на сьогоднішній день ідею, згідно з якою щастя людини полягає у праці, відповідно її природних нахилів.

Саме в переосмисленні ідей антропоцентризму, створенні сучасної філософії майбутнього розвитку світової цивілізації та самозбереження людства стають слушними ідеї Г. Сковороди про освіту та виховання. Прихильник особистої свободи як основи національного самозбереження, він наполягав на тому, що освіта – це головний засіб виховання всього народу. Вчити людину треба тому, до чого у неї природний нахил, що для неї передбачила «блаженна натура думки». Головне у вихованні є: «благо народити», зберегти вихованцеві молоде здоров'я, навчити вдячності.

Філософія і педагогіка Г. Сковороди увібрала в себе соціальні і національні ідеали через осмислення реального життя. Його філософія є гармонією почуттів і розуму.

Мета дослідження полягає у визначенні теоретичних засад створення і розвитку сучасного інноваційного закладу на основі впровадження в навчально-виховний процес філософсько-педагогічної концепції «сродної» праці засобами педагогіки практичної дії.

Для реалізації мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- опрацювати джерельну та історіографічну базу означеної проблеми;
- визначити головні засади сквородинського розуміння самопізнання як передумови і складової діяльності людини;
- з'ясувати роль вчителя в концепції «сродної праці» Г. Сковороди;
- розкрити педагогічний потенціал вчення та можливості його реалізації в системі сучасної національної освіти;
- дослідити процес впровадження філософсько-педагогічних ідей Г. Сковороди в навчально-виховний процес засобами педагогіки практичної дії в Коврайському НВК імені Г. Сковороди.

Об'єктом дослідження є філософсько-педагогічна концепція «сродної праці» та самопізнання Г. Сковороди.

Предметом дослідження є процес створення організаційно-педагогічних умов діяльності сучасного загальноосвітнього закладу на основі сквородинівського вчення про «сродну працю» та самопізнання.

Джерельна база дослідження. Джерельна база роботи включає в себе літературні та філософські твори Г. Сковороди, що дають можливість завдяки критичному їх використанню і постійному співставленню даних, які в них містяться, вирішувати завдання роботи та досягти мети. Також використано Закони України «Про освіту». Велику цінність в підготовці дослідження відіграли матеріали Літературного музею Г. Сковороди в с. Коврай Золотоніського району Черкаської області.

Історіографія дослідження. Аналіз історіографії дозволяє нам зробити висновок, що комплексної роботи, спеціально присвяченої всебічному розгляду концепції «сродної праці» Г. Сковороди до сьогодні не існує. Лише окремі моменти, які висвітлюють ті чи інші аспекти проблеми, знаходилися в полі зору дослідників.

Публікації в колективній монографії «Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність» допомагають вивчити різні точки зору на явище, що розглядається. Так, цінними є праці В. Хомича, С. Ярмуса.

Значною мірою наше дослідження спирається на актуальні праці А. Большукіна, Т. Боровки, які розглянули як загальні питання проблеми, так і окремі їх аспекти. Велику роль у написанні роботи відіграли праці директора Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди Л. Різник. Потрібно зазначити, що ці дослідження відзначаються передусім фаховою відповідальністю. Автори намагалися не тільки вразити читача новими фактами, але й глибоко проаналізувати їх через призму сучасних соціокультурних обставин.

Методологічна основа роботи побудована з використанням як суто історичних, так і загальнонаукових методів. Методологічну основу дослідження становлять загальновизнані принципи об'єктивності, фахової відповідальності, логіко-системний і порівняльний аналіз. Застосовуються методи синтезу, систематизації, узагальнення, опрацювання джерел.

Наукова новизна полягає в аналізі практичного застосування філософсько-педагогічних поглядів Г. Сковороди, систематизації та узагальненні системи знань з означеної проблеми, введенні в науковий обіг результатів діяльності дослідно-експериментального закладу, створенні моделі інноваційної школи.

Практичне значення. Зібрані та систематизовані нами матеріали можна використовувати у виховній діяльності, факультативних заняттях з історії рідного краю, учнівських конференціях, у виступах з доповіддю перед

учнями школи. Робота може бути використана в якості узагальнюючого матеріалу для написання наукових статей, пов'язаних з інноваційною діяльністю в освіті.

Структура роботи. Специфіка об'єкта і предмета дослідження, особливості мети та завдань, а також логіка дослідження обумовили структуру роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

Тема науково-дослідної роботи: «Коврайський період в житті і творчій спадщині Г.С. Сковороди».

Дослідження значення каврайського періоду в житті і творчості Григорія Сковороди є надзвичайно актуальним. Він належить до найвизначніших постатей в історії українського народу. Його творчість стала ґрунтом для розвитку української філософії і літератури. Більшість його думок, ідей співзвучні сьогоднішнім реаліям.

Ця тема є актуальною і для мене особисто. Впродовж 6 років я являюсь екскурсоводом природничо-історичного комплексу Г. Сковороди в КОВраї та шкільного музею. У всіх краєзнавчих та літературних конкурсах я виступала з сковородинською тематикою, маю окремі дослідження, власні поезії, займалась пропагандистською роботою по вшануванню імені Г. Сковороди, брала участь у зйомках програми «Відоме-невідоме». Зараз я в 11 класі, тож вирішила підготувати наукову роботу.

Предметом дослідження є каврайський період життя і творчості Г. Сковороди.

Метою науково-дослідної роботи є з'ясування значення каврайського періоду в житті і творчості Г. Сковороди; обґрунтування впливу історичних умов життя на творчість мислителя; впливу оточуючого середовища, сфери спілкування, психологічного стану, професійної діяльності на формування світогляду як просвітителя, педагога, письменника і філософа в каврайський період (1753-1759 рр).

Завданнями дослідження є:

- висвітлити літературознавчу рецепцію каврайського періоду життя і творчості Г. Сковороди;
- виявити вплив умов життя Г. Сковороди на формування його філософських поглядів, зародження педагогічних ідей;
- проаналізувати літературну діяльність Г. Сковороди в каврайський період;

- вдосконалити вирішення даної проблеми новими фактами на основі місцевого матеріалу (так як ніхто із дослідників не побував у Ковраї), фонду музею Г. Сковороди у Коврайському НВК, фонду С. Нехорошева;
- провести опитування родин Пилипонів, Швидких, Могил, Брусів, проаналізувати їх спогади, порівняти із відомими вже фактами;
- дослідити генеалогічне походження родини Томар, скласти родовідне дерево родин Пилипонів та Швидких;
- на основі записів С. Нехорошева скласти карту мандрівок Г. Сковороди по Черкащині.

Об’єктом дослідження є монографії науковців, художні тексти літературних творів Г. Сковороди, його листування, філософські трактати, спогади жителів с. Коврай про перебування Сковороди у родині Томар, «коврайський зошит» С. Нехорошева.

Новизна роботи полягає у залученні до вивчення даного питання місцевого матеріалу, зібраного автором та іншими шанувальниками Г. Сковороди в с. Коврай, що зберігається у шкільному музеї Г. Сковороди; використанні доробку відомого фольклориста С. Нехорошева.

ГРОМАДЯНСЬКА АКЦІЯ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ

Організатори: Кафедра історії України та етнокомунікації
Національного університету; «Львівська політехніка» у партнерстві із
Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін;
«Нова Доба» у рамках європейської мережі молодіжних історичних
конкурсів «EUSTORY»

SOS. Історична пам’ятка

ДОСЛІДЖУЄМО І ЗБЕРІГАЄМО РАЗОМ

Мета акції:

- усвідомлення особистістю цінності історично-культурної спадщини місцевої громади, необхідності їх збереження чи відновлення;
- стимулювати інтерес та дбайливе ставлення до її зберігання;
- розвиток партнерства молоді та громадськості у справі охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

Пам’ятки історії та культури місцевої громади є унікальними свідченнями минулого, важливим джерелом історичного досвіду поколінь

різних етноконфесійних спільнот, що містить різнобічну інформацію про розвиток суспільства в минулому та сьогоденні.

На конкурс подано роботу, в яких обґрунтовано необхідність збереження історичного та культурного об'єкту с. Коврай:

Погріб родини Томар – пам'ятка архітектури XVIII ст.

Проведено:

- опитування жителів села; здійснено фотографування об'єктів;
- Досліджено історію споруди;
- Виготовлено листівки та буклети;
- Впорядкували прилеглу територію;
- Проведено зустрічі з односельцями та учнями;
- Оформлено фотовиставку, виготовлено презентацію і розміщено на сайті села і школи;
- Включили до туристичного маршруту «Коврайський світ Григорія Сковороди»;
- Направили колективного листа до органів місцевого самоврядування щодо організації ремонту сходів погребя.

SOS. Історична пам'ятка

ГРОМАДЯНСЬКА АКЦІЯ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ

ВРЯТУЄМО ЄДИНУ АРХІТЕКТУРНУ ПАМ'ЯТКУ

XVIII СТОЛІТТЯ РАЗОМ !

Шановні жителі села Коврай!

Наше село має тривалу і цікаву історію. Цього року ми відзначаємо 325 років з часу першої згадки про нього. Саме тоді переяславський полковник Степан Томара купив землі у Гельмязівської сотні і осадив тут людей. Так з'явилося вогнище людського життя в долині річки Ковраєць.

Маєток Томар був центром світського життя Лівобережної Черкащини. Козацька старшина збиралася в с.Коврай з нагоди чергових перемог козаків у здобутті волі. Згодом Томари отримали титул дворян, а разом з ним і землі. Маєток нараховував більше тридцяти споруд. Серед усіх цегляних будівель вцілів лише старий льох.

Він розташований на території Природничо-історичного комплексу імені Г.С.Сковороди.

Цей погріб будували жителі нашого села. Це один із свідків перебування Г.Сковороди в с. Коврай. Він пережив дві Світові війни, трагедії ХХ

століття, всі біди і свята наших односельців. Був час, коли він стояв, порослий бур'яном та з розваленим входом, поламаними дверима. Він стоїть в центрі села, і зараз до всіх свят його чепуємо зовні.

Сьогодні настав час і нам з вами докласти зусиль, щоб зберегти єдину архітектурну пам'ятку села XVIII століття. Погріб став екскурсійним об'єктом на маршруті «Коврайський світ Григорія Сковороди».

Є термінова необхідність відремонтувати сходи, якими туристи сходять вниз. Всередині можна переконатися у величезних розмірах винного погреба, побачити крюки, на які підвішували і м'ясо, а можна дізнатися таємничі історії родини, які з часом вже стали легендами. Історія родини Томар – невід'ємна складова історії села.

Запрошуємо всіх жителів села на весняну толоку, яка відбудеться 24 березня 2017 року. Разом впорядкуємо прилеглу до погреба територію. Всі учасники толоки запрошуються до екскурсійного маршруту «Коврайський світ Григорія Сковороди».

Початок толоки 0 11 год 00 .

Шкільне історичне наукове товариство «Дзвін»

Шановна сільський голова с. Коврай

Любов Миколаївна!

Пам'ять – сила. Завдяки історичній пам'яті людина стає особистістю, а народ державою. Досліджуючи минуле нашого села, ми неодноразово звертали увагу на сучасний стан історичних пам'яток села. Особливої уваги сьогодні потребує погріб родини Томар – пам'ятка архітектури XVIII століття, споруда яка стала очевидцем всієї швидкоплинної історії села, його сучасником.

Погріб знаходиться на території Природничо-історичного комплексу імені Г.С. Сковороди, поруч із приміщенням школи. Він щодня у нас на очах, і нагадує нам про наше відповідальне ставлення до історичного минулого.

Сходи погреба потребують ремонту. Просимо Вас разом із депутатським корпусом села передбачити у сільському бюджеті кошти на приведення сходів до належного технічного стану, який забезпечить безпечне відвідування об'єкту туристами.

23.02.2017 р. Члени шкільного історичного наукового товариства «Дзвін».

ГРОМАДЯНСЬКА АКЦІЯ

ШКОЛЯРІ В УКРАЇНИ

SOS. Історична пам'ятка

ДОСЛІДЖУЄМО І ЗБЕРІГАЄМО РАЗОМ

ПОГРІБ РОДИНИ ТОМАР

ШКІЛЬНЕ ІСТОРИЧНЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО "ДЗВІН"

КЕРІВНИКИ: ВЧИТЕЛІ ІСТОРІЇ РІЗНИК ЛЮДМИЛА

ЛЕОНІДІВНА, РІЗНИК ЮЛІЯ МИКОЛАЇВНА

КОВРАЙСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ

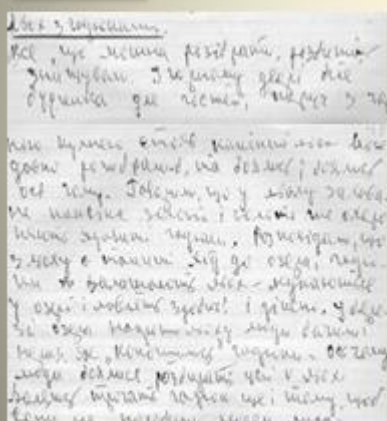
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

ЗОЛОТОНІСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3 історії споруди

Досліджено рукописи
Нехорошева С.С.
про родинне володіння
в с. Коврай

- Погріб розташований на території Природно-історичного комплексу імені Г.С. Сковороди
- Побудовано у 1754 р. за порадою Г.С. Сковороди для зберігання вина на зразок винних підвалів Токаю (Угорщина)
- Розміри будівлі: 56 м*12 м (висну 22 м)
- Матеріал: цегла з місцевої глини
- Будували кріпаки С. Томари

Шлях у три століття	
За володіння Томар	1917 – 2017 рр.
• З 1754 по 1917 р. використовувався як винний погріб родиною Томар • Легенди: ❖ Про гадюче гніздо в погребі • Перекази: ❖ Про самогубство дівчини в погребі через сваволю Томари ❖ Про захист кріпаків Г.С. Сковородою	• Погріб використовувався колгоспом “Слава” для зберігання овочів і фруктів • Періодично здійснювався поточний ремонт будівлі • У 1996 р. передано Коврайському НВК. Будівля є нерухомим експонатом музею Г.С. Сковороди • Стан будівлі задовільний. Потреба у ремонті сходів

Висновки

Таким чином, діяльнісний підхід в організації роботи з учнями в музеї, музейна педагогіка показали свою перспективність і педагогічну доцільність. Музейні форми освіти і виховання збагачують учнів духовно, допомагають посилити освітню функцію і призначення шкільного музею, мають значний виховний потенціал. Музейна педагогіка є невичерпним джерелом формування ключових компетенцій. Інтерактивні екскурсії сприяють підвищенню інтересу до музейного середовища, формують позитивний імідж закладу.

Інтерактивні форми організації роботи з відвідувачами музею сприяють формуванню творчих здібностей, забезпеченню життєтворчого розвитку учнів, становленню дитини як особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Різник Л.Л. Виховання громадянина-патріота на прикладі Великого українця Григорія Савовича Сковороди / Л.Л. Різник. – Черкаси: Видавництво ЧОПОПП, 2015. – 207 с.
2. Різник Л.Л. Інноваційні проекти у процесі виховання творчої особистості та вихованні громадянина-патріота: Методичний посібник / Л.Л. Різник. – Черкаси: Видавництво ЧОПОПП, 2017. – 243 с.
3. Різник Л.Л. Створення ефективних інноваційних засобів навчання, програм, проектів та рішень для впровадження у практику роботи загальноосвітнього навчального закладу: Методичний посібник / Л.Л. Різник. – Черкаси: Видавництво ЧОПОПП, 2014. – 200 с.
4. Різник Л.Л. Використання філософсько-педагогічних ідей Г. Сковороди у викладанні правознавства // Міжнародні Сковородинівські читання. – Переяслав – Чорнухи, 5-7 жовтня 2017.
5. Різник Л.Л. Школа цінностей як модель дослідно-експериментального закладу // Міжнародна науково-практична конференція «Морально-світоглядне природовідповідне й культуровідповідне вчення Г.С. Сковороди в сьогоденні». – 2017.
6. Різник Л.Л. Шкільний музей – освітньо-культурний центр територіальної громади // Науково-практична конференція «Музейництво на Черкащині: історія та перспективи». – Черкаси, 2017.
7. Різник Л., Різник Ю. Село Коврай у XVIII столітті: [с. Коврай Золотоніс. р-н] // Краєзнавство Черкащини: [зб.]. / Черкас. обл. орг. Національної спілки краєзнавців України; [упоряд.: В.М. Мельниченко та ін]. – Черкаси, 2018. – № 12. – С. 150-160.
8. Різник Л.Л. Інтерактивні форми роботи в шкільному музеї // Всеукраїнська науково-практична конференція «Перспективні напрямки розвитку музейної справи та музеєзнавства в контексті європеїзації української гуманітаристики». – 2018.
9. Різник Л.Л. Діяльність Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди в рамках Великого проекту «Григорій Сковорода – 300» // Науково-практичний інтернет-семінар «Педагогічні ідеї Г.С. Сковороди у призмі викликів сучасності». – Черкаси, 2019.
URL:<https://drive.google.com/drive/folders/14Glju3dGsQrFuSGIC7zJbnr7MdTCBx8R>
10. Руденко Ю.М., Різник Л.Л. З досвіду організації проведення Всеукраїнських Сковородинських навчань «Пізнай себе» / Актуальність ідей Григорія Сковороди в контексті культурно-освітніх викликів XXI

століття: зб. матеріалів Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (Переяслав, 25 березня 2022 р.). – Переяслав, 2022. – С. 75-79.

11. Різник Ю.М. Усна історія як історичне джерело / Ю.М. Різник. – Черкаси: Видавництво ЧОПОПП, 2016. – 157 с.
12. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т./ Г.Сковорода. – К.: Наукова думка, 1973. – Т.2. – 574 с.

